

ARTICOLE

**TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE ÎN NOUL COD CIVIL ÎN MATERIA RAPORTURILOR
PATRIMONIALE DINTRE SOȚI – APLICAȚII ALE TEORIEI DATORIILOR DE
VALOARE ÎN CADRUL REGIMULUI COMUNITĂȚII MATRIMONIALE**

dr. Felicia ROȘIORU*

Résumé: *Tradition et innovation dans les rapports patrimoniaux entre époux selon le Nouveau Code civil – applications de la théorie des dettes de valeur à la communauté des époux.* Le Nouvel Code civil roumain revient à la solution classique de permettre aux époux de choisir parmi plusieurs régimes matrimoniaux ; la communauté légale des biens; le régime de séparation des biens et la communauté conventionnelle des biens. Après une brève présentation du régime de communauté des biens, on s'est arrêté sur la liquidation de la communauté. L'intérêt de notre étude réside dans deux aspects : d'une part, la coexistence, dans les régimes de communauté, des différents patrimoines, masses de biens, propres et communs ; d'autre part, la longue durée qui devrait caractériser les rapports de famille. C'est le domaine ou on pense que peut être appliquée la théorie des dettes de valeur.

Contrairement au Code civil français – qui paraît la source d'inspiration pour le Nouvel Code civil roumain en droit patrimonial de la famille, celui-ci n'a pas retenu aucune des solutions proposées par le Code civil français pour assurer l'égalité patrimoniale entre époux et pour pallier les effets de la dépréciation monétaire sur les transferts inter-patrimoniaux des valeurs. Il n'existe pas, dans le Nouvel Code civil roumain, une théorie des récompenses semblable à celle prévue par le Code civil français. Mais la doctrine et la jurisprudence roumaine s'est toujours montrée «valoriste» dans le domaine des rapports patrimoniaux entre les époux, par le biais de la subrogation réelle.

Cuvinte cheie: *regimuri matrimoniale; comunitate de bunuri; lichidarea comunității; datorii de valoare; subrogație reală; accesiune, teoria recompenselor*

Mots clés: *Régimes matrimoniaux, communauté des biens; liquidation de la communauté ; dettes de valeur ; subrogation réelle, accession, théorie des récompenses*

1. În dreptul privat, patrimoniul familiei este studiat juridic în general în raport de două coordonate temporale: în cursul vieții (în timpul căsătoriei, cu ocazia desfacerii ori desființării ei), respectiv la momentul decesului unuia dintre soți și după moarte (în contextul problemelor specifice ale împărțelii moștenirii).

Relația dintre dragoste, căsătorie și bani reprezintă o temă ce a inspirat artiștii, scriitorii¹ și, în ceea ce privesc ultimii doi termeni ai enumerării, juriștii². Revenind la tradiția anterioară Codului familiei din 1954, Noul Cod civil – Legea nr. 287/2009, republicată, instituie expresia de regim matrimonial pentru a sintetiza drepturile și obligațiile patrimoniale ale soților. Astfel, potrivit art. 312 alin. 1 din Noul Cod civil, viitorii soți pot alege ca regim matrimonial comunitatea legală, separația de bunuri sau comunitatea convențională. Comunitatea matrimonială – instituită legal de Codul familiei – lasă așadar locul opțiunii soților sau viitorilor soți, care pot alege între comunitatea legală de bunuri, comunitatea convențională de bunuri sau separația de bunuri. Opțiunea soților sau viitorilor soți se exprimă printr-o convenție matrimonială, încheiată printr-un înscris autentificat de notarul public, cu consimțământul tuturor părților. Potrivit art. 313 din Noul Cod civil, între soți, regimul matrimonial produce efecte numai din ziua încheierii căsătoriei; față de terți, regimul matrimonial este opozabil de la data îndeplinirii formalităților de publicitate prevăzute de lege (respectiv înscrierea în Registrul național notarial al regimurilor matrimoniale³), afară de cazul în care terții l-au cunoscut pe altă cale. Raporturile patrimoniale dintre soți, în cazul în care aceștia nu au încheiat o convenție matrimonială sau față de terții de bună-credință, în cazul în care nu au fost îndeplinite formalitățile de publicitate cerute de lege, vor fi supuse regulilor comunității legale de bunuri.

Legătura dintre căsătorie și bani reprezintă esența regimurilor matrimoniale, care vizează ansamblul regulilor – de sorginte legală sau convențională - referitoare la raporturile patrimoniale dintre soți, respectiv dintre soți și terți⁴: „regimul matrimonial reprezintă aspectul economic al căsătoriei”⁵. În cadrul regimului matrimonial sunt reglementate obligațiile contractuale și extra-contractuale dintre soți, soarta bunurilor dobândite înainte și în timpul căsătoriei; regimul datoriilor unuia dintre soți sau ale ambilor față de terți; puterile de administrare și dispoziție ale soților asupra bunurilor, regimul juridic al anumitor bunuri (precum locuința familiei) și, în cazul desfacerii căsătoriei, lichidarea raporturilor patrimoniale dintre soți.

Criteriul esențial de calificare a regimului matrimonial este determinat de compoziția activului. Astfel, regimurile comunitare (comunitatea legală sau convențională de bunuri) se caracterizează prin existența unei mase de bunuri comune cu un regim juridic specific, pe când regimurile separatiste (regimul separației de bunuri) este caracterizat prin lipsa unei asemenea mase de bunuri comune soților. De aceea, în cazul desfacerii sau desființării căsătoriei, restituirile sunt mult mai complexe în cazul regimurilor comunitare, în special în cazul în care au avut loc transferuri valorice între masa bunurilor proprii și masa bunurilor comune.

1. Considerații preliminare.

2. Regulile privind raporturile patrimoniale din timpul căsătoriei pot constitui un ansamblu de reguli imperative („regimul primar”) cărora li se pot adăuga reguli stabilite convențional de către soți (este cazul dreptului civil român, ca urmare a intrării în vigoare a Noului Cod civil – Legea nr. 287/2009 și dreptului francez), soții având opțiunea între mai multe regimuri matrimoniale, ale căror reguli pot fi completate convențional; în absența opțiunii se aplică regimul legal (comunitatea legală de bunuri).

Atât în dreptul civil român, cât și în cel francez, în toate situațiile, există un corp de reguli imperative, numit doctrinar regim primar⁶; în dreptul român, acestea sunt cuprinse în art. 312 – 338 din Noul Cod civil, care prevede expres că nu se poate deroga de la dispozițiile comune aplicabile regimurilor matrimoniale, indiferent de opțiunea soților pentru unul sau altul dintre acestea. Astfel, pe lângă egalitatea în drepturi dintre soți – care exista și sub imperiul fostei reglementări – Noul Cod civil consacră libertatea alegerii și modificării regimului matrimonial⁷ și independența patrimonială a soților, care au dobândit prin noua reglementare libertatea de principiu de a încheia orice acte juridice între ei (art. 317 din Noul Cod civil). În toate situațiile, convenția matrimonială nu poate aduce atingere egalității dintre soți, autorității părintești sau devoluțiunii succesoriale legale (conform art. 332 alin. 2 din Noul Cod civil).

3. Din perspectiva menținerii valorii în timp și a asigurării egalității patrimoniale a soților, în acord cu triada sub semnul căreia am așezat prezentul studiu (dragoste, căsătorie, bani), probleme deosebite pot apărea cu ocazia lichidării regimului matrimonial.

Câteva precizări ne apar utile. În primul rând, lichidarea regimului matrimonial are loc în cazul modificării sau încetării acestuia (art. 320 din Noul Cod civil). În al doilea rând, încetarea regimului matrimonial poate fi determinată de constatarea nulității, anularea, desfacerea sau încetarea căsătoriei (art. 319 din Noul Cod civil). În al treilea rând, ne referim la asigurarea unei egalități patrimoniale între soți din punct de vedere juridic și nu matematic.

Or, de îndată ce în sfera dreptului privat intervin banii, respectiv ideea de valoare și imperativul menținerii ei în timp, mecanismul datoriei de valoare are rolul său specific în a contribui la realizarea acestui deziderat. În mod plastic și sugestiv, datoria de valoare exprimă esențialul prin însăși denumirea ei, desemnând obligația centrată în jurul unei valori⁸. Ea apare caracterizată de obiectul ei, o valoare *reală*, în legătură cu care moneda intervine doar pentru a o exprima. Tehnica datoriei de valoare (*Wertschulden*) a fost dezvoltată de doctrina germană pentru a lupta contra eroziunii monetare postbelice fără precedent. Datoriile de valoare asigură menținerea cuantumului valoric al obligațiilor prin ignorarea factorului temporal, cu salvagardarea

necesităților de stabilitate și previzibilitate. La polul opus se află obligațiile monetare (*Geldschulden*), esențialmente supuse principiului nominalismului monetar și efectelor pe care le atrage aplicarea acestuia asupra raporturilor juridice.

Studiul nostru se oprește asupra dreptului patrimonial al familiei (din timpul căsătoriei sau de după moartea unuia dintre soți) deoarece acesta reprezintă, din cel puțin două rațiuni, un domeniu predilect de manifestare a datoriilor de valoare. Pe de-o parte, raporturile de familie sunt de regulă de durată: căsătoria și efectele patrimoniale care decurg din aceasta sunt destinate a se produce un timp îndelungat; de asemenea, în caz de deces, indiviziunea succesorală poate dura mai mulți ani, iar partajul succesoral presupune adesea urmărirea unor acte juridice încheiate cu mult timp înainte. Rolul monedei este accentuat în cadrul acestor operațiuni, ea apărând în dublă ipostază: ca mijloc de comparare a bogățiilor, măsură comună de apreciere a diferitelor valori care intră în alcătuirea loturilor și ca instrument de schimb, permițând despăgubirea în bani a celui cărui a s-au atribuit prea puține bunuri sau deloc⁹. Pe de altă parte, atât regimul matrimonial, cât și masa succesorală se prezintă adesea ca universalități, în cadrul cărora se evidențiază preocuparea de asigurare a valorii în timp.

Moneda și fluctuațiile sale valorice sunt esențiale în dreptul patrimonial al familiei, relații guvernate de durată și de încredere, incidența deprecierii monetare fiind puternic perturbatoare. Consecințele sale sunt din cele mai diverse, fiind greu de găsit soluția „perfectă”. Măsurile de protecție contra fluctuațiilor valorice ale monedei trebuie să fie în același timp eficiente, echitabile și licite.

4. Trei mijloace au fost considerate adecvate să soluționeze, în materie familială, problemele generate de deprecierea monetară, în contextul unor raporturi în general de durată, a prohibirii anumitor acte juridice sub imperiul fostei reglementări (precum vânzările între soți) și aplicării anumitor reguli uneori chiar în absența consimțământului celor interesați. Aceste mijloace ar consta în: întârzierea în evaluarea unui bun (sau mai exact a prorogării acestui moment cât mai aproape de data plății efective), tehnică specifică datoriilor de valoare; înlocuirea drepturilor de creanță prin drepturi reale (operațiune realizată frecvent cu ajutorul subrogației); asocierea și apoi determinarea întinderii creanței în funcție de un indice sensibil la fluctuațiile valorice ale monedei¹⁰ (indexarea).

Înlocuirea drepturilor de creanță prin drepturi reale intervine în cadrul raporturilor patrimoniale din timpul căsătoriei, spre exemplu, atunci când un soț sau comunitatea matrimonială obțin un bun cu ajutorul mijloacelor proprii ale celuilalt soț. Ca efect al subrogației, la momentul lichidării regimului matrimonial, soțul este considerat titular al unei părți din bun și nu doar un simplu creditor al sumei împrumutate. Înlăturarea efectelor deprecierii monetare se realizează însă în concret și în acest caz

prin evaluarea sumei datorate în raport de valoarea bunului la momentul restituirii și nu la momentul împrumutului, al dobândirii bunului. Cu alte cuvine, subrogația în sine nu reprezintă un mijloc suficient de protecție împotriva fluctuațiilor monetare, fiind esențială și în acest caz „întârzierea” în evaluare specifică datoriiilor de valoare.

La rândul său, asocierea creanței cu un indice în raport de care să îi fie determinată întinderea prezintă dezavantajul caracterului exterior al etalonului ales. Astfel, întinderea creanței de restituire nu va reflecta echilibrul și economia raporturilor juridice dintre părți, ci hazardul ce guvernează evoluția valorică a indicelui. De exemplu, în cazul indexării creanței soțului care a contribuit cu mijloace proprii la dobândirea unui imobil de către comunitatea matrimonială în funcție de prețul petrolului, circumstanțele actuale ne dovedesc că prețul imobilelor scade, în timp ce prețul petrolului crește.

Apreciem însă că, dintre cele trei mijloace enunțate, datoriile de valoare rezolvă, în mare parte, problemele generate de deprecierea monetară asupra patrimoniului familial.

5. Datoriile de valoare intervin frecvent în cazul menținerii valorii în cadrul universalității. Masele de bunuri ce pot fi relativ individualizate în cadrul patrimoniului prezintă o coeziune și o structură diferită. Se disting, pe de-o parte, *universalitățile de fapt*, ca ansamblu de elemente comune ce nu presupun un pasiv propriu¹¹. Aceste elemente se pot bucura de autonomie, dar destinația comună le imprimă un regim juridic special¹². Astfel, de exemplu, în ceea ce privește turma – ca universalitate de fapt – datoria de valoare intervine pentru a asigura valoarea reală a creanțelor de restituire datorate proprietarului¹³.

Pe de altă parte, *universalitățile de drept* reprezintă un ansamblu de bunuri ce presupun un pasiv propriu, corelativ activului¹⁴. Extinderea ideii de universalitate la masele patrimoniale din care este alcătuit patrimoniul este utilă pentru a distinge aceste ansambluri juridice de cele de fapt. Astfel, masele patrimoniale sunt privite ca *universitas iuris*, chiar dacă fiecare păstrează o unitate specifică determinată de un anumit grad de generalitate, de scopul căreia îi este afectată și de regimul juridic special¹⁵.

Din acest punct de vedere, o situație aparte este reprezentată de comunitatea matrimonială¹⁶, în cazul căreia între cele două patrimonii individuale ale soților se situează bunurile comune. Între aceste trei mase juxtapuse de bunuri se creează legături patrimoniale uneori complicate, care pot subzista până la desfacerea comunității. În secțiunea dedicată efectelor divorțului, Noul Cod civil se limitează la a stabili încetarea regimului matrimonial între soți la data introducerii cererii de divorț (art. 385), dacă oricare dintre soți sau amândoi, în cazul divorțului prin acordul lor, nu solicită instanței de divorț să constate că regimul matrimonial a încetat la data separației lor în fapt.

În ceea ce privește regimul comunității de bunuri, dacă acesta încetează prin desfacerea căsătoriei, Noul Cod civil stabilește că foștii soți rămân coproprietari în devălmășie asupra bunurilor comune până la stabilirea cotei-părți ce revine fiecăruia, fără a cuprinde însă, în secțiunile dedicate regimului comunității legale sau convenționale, reguli specifice privind lichidarea acesteia. Dreptul francez cunoaște o reglementare detaliată a lichidării diferitelor regimuri matrimoniale, conducând la stabilirea *recompenselor*, denumire utilizată pentru sumele de bani ce trebuie plătite între diferitele mase patrimoniale pentru a restabili echilibrul inițial¹⁷. Așa cum vom arăta, ca urmare a reformelor legislative succesive din Franța, datoriile de valoare au un rol esențial în asigurarea eficacității (valorice) a teoriei recompenselor, prin menținerea echilibrului pecuniar între diferitele universalități.

Vom analiza așadar, inovația sau continuitatea Noului Cod civil față de Codul familiei în ceea ce privesc bunurile dobândite în timpul căsătoriei, precum și rolul datoriei de valoare în cadrul regimului comunității de bunuri, mai exact a lichidării sale.

2. Comunitate legală și comunitate convențională de bunuri. Lichidarea comunității.

6. În esență, importanța sau ponderea regimului comunității legale de bunuri rămâne una majoră, având în vedere că acesta este regimul aplicabil în absența unei opțiuni contrare a soților, precum și, față de terții de bună-credință, în cazul în care nu au fost efectuate formalitățile de publicitate prescrise de lege.

Noul Cod civil organizează regimul comunității legale de bunuri pe baza distincției între cele comune în devălmășie (dobândite în timpul regimului comunității legale de bunuri de către oricare dintre soți) și cele proprii, enumerate limitativ de art. 340¹⁸. Spre deosebire de fosta reglementare, Noul Cod civil determină natura veniturilor din muncă și a celor asimilate acestora (cvenite cu titlu de pensie în cadrul asigurărilor sociale sau în temeiul unui drept de proprietate intelectuală); acestea sunt bunuri comune, indiferent de data dobândirii lor, însă numai în cazul în care creanța privind încasarea lor devine scadentă în timpul comunității. Calitatea de bun comun nu trebuie să fie dovedită; dovada că un bun este propriu se poate face între soți prin orice mijloc de probă (art. 343 din Noul Cod civil).

Regimul comunității legale de bunuri presupune libertatea folosirii bunurilor comune și posibilitatea fiecărui soț de a încheia singur acte de conservare, acte de administrare, precum și acte de dobândire a bunurilor comune. Însă, în măsura în care interesele sale legate de comunitatea de bunuri au fost prejudiciate printr-un act juridic, soțul care nu a participat la încheierea actului nu poate pretinde decât daune-

interese de la celălalt soț, fără a fi afectate drepturile dobândite de terții de bună-credință (art. 345 din Noul Cod civil). El nu poate obține nici anularea actului în cauză și – în măsura în care apreciem că art. 354 alin. 4 din Noul Cod civil consacră o excepție - nici inopozabilitatea actului reglementată la art. 642 alin. 1 din Noul Cod civil).

Actele de înstrăinare sau de grevare cu drepturi reale având ca obiect bunurile comune nu pot fi încheiate decât cu acordul ambilor soți, exceptând bunurile mobile comune a căror înstrăinare nu este supusă, potrivit legii, anumitor formalități de publicitate.

Ca element de noutate față de reglementarea anterioară, Noul Cod civil prevede în art. 322 interdicția soțului de a dispune de locuința familiei, bunurile ce o mobilează sau o decorează fără consimțământul scris al celuilalt soț, chiar dacă este proprietarul exclusiv al imobilului. Soțul proprietar exclusiv își vede limitate astfel prerogativele asupra bunului afectat folosinței cu titlu de locuință de către familie și notat ca atare în cartea funciară.

7. Lichidarea comunității de bunuri, ca urmare a încetării acesteia, se realizează prin hotărâre judecătorească sau act autentic notarial. Dacă regimul comunității de bunuri încetează prin desfacerea căsătoriei, foștii soți rămân coproprietari în devălmășie asupra bunurilor comune până la stabilirea cotei-părți ce revine fiecăruia, iar până la finalizarea lichidării, comunitatea subzistă atât în privința bunurilor, cât și în privința obligațiilor. Când comunitatea încetează prin decesul unuia dintre soți, lichidarea se face între soțul supraviețuitor și moștenitorii soțului decedat. În acest caz, obligațiile soțului decedat se divid între moștenitori proporțional cu cotele ce le revin din moștenire.

Potrivit art. 357 din Noul Cod civil, lichidarea comunității presupune mai întâi ca fiecare dintre soți să preia bunurile sale proprii, după care se procedează la partajul bunurilor comune și la regularizarea datoriilor comune, potrivit art. 351 din Noul Cod civil. În acest scop, se determină cota-parte ce revine fiecărui soț, pe baza contribuției sale atât la dobândirea bunurilor comune, cât și la îndeplinirea obligațiilor comune (presumându-se, până la proba contrară, că soții au avut o contribuție egală). Deși, ca regulă generală, niciunul dintre soți nu poate fi ținut de obligațiile născute din acte săvârșite de celălalt soț, totuși aceștia răspund solidar pentru obligațiile asumate de oricare dintre ei pentru acoperirea cheltuielilor obișnuite ale căsătoriei și a celor legate de creșterea și educarea copiilor.

Diferența dintre comunitatea legală de bunuri și cea convențională constă în faptul că, în cadrul comunității convenționale de bunuri, în limitele stabilite de art. 367 din Noul Cod civil, soții prevăd, prin convenție matrimonială, includerea în comunitate, în tot ori în parte, a bunurilor dobândite sau a datoriilor proprii născute înainte ori

după încheierea căsătoriei¹⁹; restrângerea comunității la bunurile sau datoriile anume determinate în convenția matrimonială, indiferent dacă sunt dobândite ori, după caz, născute înainte sau în timpul căsătoriei²⁰; obligativitatea acordului ambilor soți pentru încheierea anumitor acte de administrare; includerea clauzei de preciput și modalități privind lichidarea comunității convenționale.

Comunitatea – legală sau convențională - de bunuri se caracterizează așadar prin co-existența a trei mase de bunuri: masa bunurilor proprii fiecăruia dintre soți și masa bunurilor comune. Spre deosebire de Codul civil francez, Noul Cod civil nu precizează însă regimul lichidării comunității în cazul în care a avut loc un transfer patrimonial între aceste mase de bunuri, în sensul că un bun propriu a fost obținut cu bunuri aparținând comunității sau invers. În acest scop, în dreptul francez, a fost elaborată *teoria recompenselor*.

3. Evoluția teoriei recompenselor în dreptul francez.

8. Regimul matrimonial clasic al comunității legale, întemeiat în esență pe distincția dintre mobile și imobile (în principiu, bunurile mobile erau comune, cele imobile rămăneau proprii) a fost criticat deoarece conducea uneori la soluții inechitabile, în funcție de compoziția preponderentă (mobiliară sau imobiliară) a averii soților. Codul civil francez consacră o soluție cutumiară, în acord cu importanța redusă acordată la acel moment bunurilor mobile (destinate mai ales folosinței comune a soților și consumației, considerate de valoare economică redusă) și cu dificultatea individualizării acestora²¹. Pe de altă parte, ideea menținerii imobilelor în familie, promovată de Codul civil, se întemeia și pe faptul că superioritatea economică a valorii imobilelor s-a manifestat în mai multe rânduri în perioadele de criză și de depreciere monetară. Însă, ca urmare a dezvoltării industriei și extinderii comerțului, a multiplicării bunurilor corporale, averea unui număr din ce în ce mai mare de familii (de manufacturieri, artizani etc.) a devenit preponderent mobilă.

La această situație a condus și faptul că, în perioadele de depreciere monetară, rolul monedei de rezervor de valoare este bulversat de regula civilă potrivit căreia quantumul creanței este fixat la momentul nașterii sale, ignorând deprecierea monetară survenită între acest moment și cel al stingerii sale²². Regulile create și destinate să funcționeze într-o perioadă de stabilitate monetară au condus la injustiție de îndată ce moneda nu a mai prezentat stabilitatea unui etalon²³.

Deși confruntată cu mai multe valuri de depreciere monetară legate de cele două războaie mondiale, în ceea ce privesc regimurile matrimoniale, jurisprudența franceză a păstrat inițial în materia teoriei recompenselor între patrimonii regulile

potrivit cărora recompensele nu sunt datorate înainte încetării regimului matrimonial, iar evaluarea se raportează la momentul nașterii dreptului. Astfel, indiferent de titularul acestuia (comunitatea sau unul dintre soți) și de cauza operării transferului valoric inter-patrimonial (achitarea unor datorii comune cu veniturile proprii sau invers, repararea unui bun propriu cu sumele comunității, achiziția unui bun comun în parte cu bunuri proprii etc.), cuantumul recompensei era cristalizat la momentul încheierii actului din care decurgea²⁴.

Cele două reguli simple asigurau o bună derulare și eventual lichidare a raporturilor matrimoniale în perioadele de stabilitate a monedei. Aceste reguli conduceau însă la rezultate deformate în cazul în care între momentul încheierii actului și cel al lichidării patrimoniale intervenea fenomenul deprecierei monetare. De exemplu, soțul care a vândut un imobil propriu pentru a afecta suma de bani obținută unui interes al comunității (cumpărarea unei locuințe), nu recupera la momentul partajului decât prețul obținut prin vânzarea bunului propriu, chiar dacă datorită deprecierei monetare acesta exprima o putere de cumpărare derizorie. Despăgubirea (mai exact creanța de restituire) era una simbolică, fiind limitată la suma de bani avansată. De asemenea, în cazul în care sumele comunității erau utilizate pentru repararea unui bun propriu, recompensa era limitată la numerarul sumei avansate. Astfel, echilibrul dintre patrimonii era unul nereal, pur formal.

9. Numeroase soluții au fost propuse pentru rezolvarea acestei situații, însă, dintre acestea doar tehnica datoriilor de valoare s-a dovedit a fi adecvată menținerii echilibrului dintre diferitele mase patrimoniale și a valorii acestora. În primul rând, pentru ca fiecare soț să profite sau să sufere în egală măsură în urma fluctuațiilor monedei, s-a propus aprecierea întinderii recompensei (a despăgubirii sau a compensației) la momentul încetării folosinței comune asupra bunului și nu la cel al desfacerii căsătoriei sau recurgerea în convențiile matrimoniale la clauze de indexare²⁵. Acestea erau însă rar utilizate, iar rezultatul concret nu avea legătură cu evoluția monedei, ci depindea de cursul etalonului ales. De aceea, s-a propus reportarea evaluării la momentul lichidării comunității²⁶, astfel încât recompensa să fie determinată în legătură cu valoarea bunului și nu cu un element exterior și aleatoriu.

De asemenea, s-a propus conferirea unui drept real soțului sau comunității, determinat în funcție de măsura contribuției la un bun comun sau propriu. Astfel, în temeiul subrogației reale, s-a considerat că în cazul în care unul din soți a dobândit un bun în schimbul unuia propriu și cu plata unei sume de bani din partea comunității, acest bun devine propriu până la concurența valorii bunului cedat și comun în proporția reprezentată de sumele de bani plătite de comunitatea matrimonială²⁷. Însă, în cazul în care expresia monetară a dreptului era cristalizată definitiv la momentul nașterii

sale, soluția era utilă doar atunci când era legată de valoarea unui bun în natură. În absența tehnicii datoriiilor de valoare, în exemplul dat, comunitatea rămânea creditor al sumei de bani împrumutate. În cazul în care expresia monetară a dreptului era determinată la momentul restituirii, în raport cu proporția din bun dobândită (echivalentul actual al 1/3 din imobil, de exemplu), datoriile de valoare asigurau despăgubirea comunității creditoare în termeni reali, ca valoare actuală, așadar nu prețul a 1/3 din bun la momentul dobândirii, ci echivalentul actual al 1/3 din imobil.

10. Ca urmare a acestei evoluții, legiuitorul francez a operat o serie de reforme parțiale²⁸, urmate apoi de reforma de ansamblu din 13 iulie 1965 care a consacrat legal datoriile de valoare în acest domeniu.

Astfel, egalității dintre soți și libertății de principiu de a încheia acte juridice²⁹ s-a alăturat și ideea de echitate atât în timpul căsătoriei (de exemplu, prin impunerea consimțământului ambilor soți în cazul actelor importante, precum cele de dispoziție asupra imobilelor comune), cât și la încetarea acesteia (prin intermediul teoriei recompenselor).

Ideea de echitate s-a manifestat și prin consacrarea datoriiilor de valoare în cadrul teoriei recompenselor, elaborată pentru a reglementa transferurile patrimoniale dintre diferitele mase de bunuri, cu asigurarea menținerii valorii în timp.

În dreptul român, adaptarea lichidării regimului matrimonial la ideea de menținere a valorii în timp a constituit în primul rând preocuparea doctrinei și a jurisprudenței, în esență prin recurgere la mecanismul subrogației. Redactorii Noului Cod civil, deși au fost preocupați de menținerea valorii în timp, consacrand legal datorii de valoare în materia raportului donațiilor (art. 1153) sau a reducăunii liberalităților excesive (art. 1091 alin. 2), au lăsat doctrinei și jurisprudenței sarcina de a asigura, în raporturile de familie, menținerea valorii în timp și a egalității patrimoniale dintre soți. Aceste deziderate au fost realizate, sub imperiul Codului familiei, prin recurgerea la teoria subrogației reale sau la accesiune, aspecte pe care le vom prezenta în cele ce urmează.

4. Rolul subrogației reale în cadrul dreptului român al familiei.

11. În dreptul român al familiei se considera că, în ceea ce privește dobândirea bunurilor pe durata căsătoriei, operează subrogația reală. Astfel, pe de-o parte, art. 30 alin. 1 C. familiei enunța regula potrivit căreia bunurile dobândite în timpul căsătoriei de către unul dintre soți erau, de la data dobândirii, bunuri comune. Comunitatea matrimonială reprezintă o comunitate de interese patrimoniale, în care intră drepturile reale, bunurile corporale și cele necorporale³⁰. Subrogația reală ar fi operantă în cazul bunurilor comune ca o consecință a prezumției de comunitate³¹, cu

precizarea că, în cazul subrogației din cadrul comunității matrimoniale, termenul de „dobândire” ar avea semnificația unei substituiri de bunuri, latura activă a acestei mase patrimoniale rămânând constantă³².

Pe lângă masa patrimonială a bunurilor comune, bunurile ce aparțin exclusiv soților alcătuiesc categorii (mase patrimoniale³³) distincte, cu un regim juridic specific și cu o destinație economică proprie³⁴. Constituie bun propriu, potrivit art. 31 C. familiei, valoarea care reprezintă și înlocuiește un bun propriu *sau bunul în care a trecut această valoare*. Reglementarea din art. 31 C. familiei este reluată în art. 340 lit. g al Noului Cod civil, care reglementează ca bun propriu „bunurile, sumele de bani sau orice valori care înlocuiesc un bun propriu, precum și *bunul dobândit în schimbul acestora*”. În acest caz, valoarea sau bunul ar intra în masa bunurilor proprii în temeiul subrogației reale cu titlu universal³⁵. Astfel, consacrarea datoriilor de valoare în cadrul raporturilor patrimoniale dintre soți își găsește fundament în prevederile art. 340 lit. g din Noul Cod civil care, ca și fostul art. 31 din Codul familiei, se referă la *valoarea* bunului.

O dispoziție similară se regăsește și în Codul civil italian³⁶, dar cu obligația de a prevedea expres în actul de cumpărare sau de schimb faptul că fondurile sau bunurile sunt proprii.

Subrogația reală cu titlu universal servește astfel ca mijloc de dovadă și de delimitare între masele patrimoniale, deoarece potrivit Noului Cod civil, ca și potrivit Codului familiei, bunurile dobândite în timpul căsătoriei sunt comune, cât timp nu se dovedește că este vorba despre un bun propriu³⁷.

12. În dreptul român se admite că subrogația reală poate opera și parțial. Astfel, în cazul în care bunul este dobândit în parte din fonduri proprii și în parte din fonduri comune, bunul va fi propriu în măsura corespunzătoare valorii proprii încorporate, iar ceea ce excede acestei contribuții intră în comunitatea de bunuri³⁸. Consumarea, uzura fizică sau morală a bunului propriu și înlocuirea sa cu unul nou, în care însă nu s-a încorporat valoarea bunului propriu inițial nu sunt de natură să antreneze mecanismul subrogatoriu și conservarea calității de bun propriu al celui de înlocuire.

De asemenea, este nuanțată problema reparațiilor și îmbunătățirilor efectuate în timpul căsătoriei cu mijloace comune asupra unui bun propriu. În principiu, acesta își păstrează apartenența la masa bunurilor proprii, dar sporul de valoare înregistrat ca urmare a lucrărilor efectuate din fonduri comune va fi comun. Esențial este însă ca bunul să fi înregistrat o creștere valorică și să nu fie vorba despre lucrări de reparații impuse de uzura normală a bunului, determinată de folosința în comun a acestuia în timpul căsătoriei. În cazul în care lucrările efectuate în timpul căsătoriei asupra bunului propriu din fonduri comune l-au transformat într-o asemenea măsură încât a devenit un bun nou, cu totul deosebit de cel inițial, va fi considerat comun ambilor soți³⁹, soțul proprietar al bunului inițial având dreptul la despăgubire.

Preocuparea de a asigura echilibrul valoric al patrimoniilor în dreptul român al familiei este evidentă și în cazul în care soțul a contribuit cu mijloace proprii, financiare sau materiale, precum materialele de construcții provenite din demolarea unui bun propriu, la renovarea bunului propriu al celuilalt soț. În acest caz, în funcție de convenția dintre părți, în principiu, soțul proprietar al materialelor dobândește un drept de proprietate asupra construcției noi, în cotă-parte determinată în funcție de valoarea materialelor și nu doar un simplu drept de creanță reprezentând contravaloarea acestora⁴⁰. Intră în masa comună partajabilă și valoarea investițiilor efectuate de soți pentru sporirea gradului de confort asupra unui imobil închiriat, deoarece soțul căruia i s-a atribuit beneficiul locațiunii se bucură în continuare de confortul sporit și de eventualele despăgubiri datorate de proprietar⁴¹.

13. Este evidentă, din punctul nostru de vedere, preocuparea jurisprudenței și a doctrinei române de a asigura echilibrul între patrimonii prin menținerea valorii în timp. Astfel, în absența unei prevederi legale, este consacrat pretorian mecanismul legării întinderii creanței de soarta patrimonială a bunului în care este încorporată. Dobândind o cotă-parte din bunul comun, soțul care a utilizat mijloace proprii pentru construirea sau repararea acestuia nu riscă – în special după mulți ani de căsătorie – o despăgubire modică. Valoarea proprie ce servește comunității matrimoniale urmează valoarea bunului în care s-a încorporat, oscilând odată cu aceasta sau dispărând în cazul în care bunul piere fortuit.

Însă, în contextul în care încercarea de menținere a valorii în timp în cadrul raporturilor patrimoniale dintre soți s-a realizat prin intermediul subrogației reale, apare legitimă interogația legată de utilitatea consacării datoriilor de valoare în acest domeniu.

Din punctul nostru de vedere, subrogația reală servește la „acroșarea” creanței de un bun, evitând astfel ca întinderea ei să fie determinată de nominalismul monetar. Este însă lesne de remarcat că momentul concret în care intervine evaluarea este determinat pentru „lichidarea” creanței, exprimarea ei monetară în vederea plății. Bunul poate fi evaluat la momentul transferului patrimonial, la cel al partajului sau la o dată intermediară. Datoria de valoare are rolul de a stabili regula evaluării la momentul partajului sau – în măsura posibilității – cât mai aproape de momentul plății efective. Acest mecanism evită nominalismul monetar prin posibilitatea evaluării succesive a creanței, în cazul în care o asemenea evaluare este necesară. În absența prorogării momentului evaluării, simpla subrogație nu este suficientă pentru a asigura menținerea valorii în timp. În cazul în care se menține regula determinării întinderii creanței la momentul nașterii ei, faptul că valoarea utilizată (exprimată în bani sau într-un bun) intră în masa patrimonială din care a ieșit nu este de natură, prin ea însăși, să diminueze efectele fluctuațiilor valorice ale monedei.

Soluțiile enunțate au fost desprinse de jurisprudență în perioade de relativă stabilitate monetară. Având în vedere durata îndelungată a litigiilor, cristalizarea întinderii creanței la momentul introducerii cererii de chemare în judecată asigură doar o contracarare parțială a fluctuațiilor monetare, putând chiar să reprezinte o primă de încurajare a debitorului în sensul de a evita executarea voluntară în natură. Or, așa cum vom arăta cu ocazia analizei intervenției legislative franceze de consacrare a datoriilor de valoare în cadrul raporturilor patrimoniale dintre soți, determinarea întinderii creanței de despăgubire presupune adesea operațiuni complexe de evaluare.

Pentru a da expresie deplină imperativului menținerii valorii în timp, de exemplu, quantumul despăgubirii soțului în cazul în care bunul său propriu a fost transformat în asemenea măsură încât poate fi considerat un bun nou ar trebui, în opinia noastră, evaluat la data partajului, în funcție de starea bunului de dinaintea lucrărilor de reparații. Întinderea despăgubirii în cazul în care soțul a contribuit cu fonduri proprii la lucrări de reparare sau de construcție asupra unui bun comun urmează la rândul ei, așa cum am arătat, valoarea bunului în care s-a încorporat, valoare care ar urma să fie determinată tot la momentul partajului efectiv. De asemenea, în vederea stabilirii întinderii obligației de restituire către masa bunurilor comune, sporul de valoare adus unui bun propriu cu mijloace comune va fi determinat tot în raport de data partajului efectiv.

14. Noul Cod civil român face și el aplicația mecanismului subrogației reale, însă în cadrul regimului matrimonial al separației de bunuri, prevăzând că în cazul în care unul dintre soți încheie singur un act prin care dobândește un bun folosindu-se în tot sau în parte de bunuri aparținând celuilalt soț, acesta din urmă poate alege, *în proporția bunurilor proprii folosite fără acordul său, între a reclama pentru sine proprietatea bunului achiziționat și a pretinde daune-interese de la soțul dobânditor*⁴². Actul normativ nu prevede însă reguli speciale privind întinderea acestor daune-interese și nici situația în care transferul valoric operează între comunitatea matrimonială și masa bunurilor proprii sau invers.

Spre deosebire de dreptul francez, în care fructele bunurilor proprii, inclusiv economiile realizate cu ajutorul acestora intră în masa comună a bunurilor⁴³, trebuind evaluată (pentru a fi adusă la masa partajabilă) inclusiv munca efectuată de un soț pentru renovarea unui bun propriu, al său sau al soțului⁴⁴, Noul Cod civil român prevede că fructele bunurilor proprii intră în categoria masei patrimoniale proprii⁴⁵.

5. Rolul accesunii în cadrul dreptului român al familiei.

15. Este admis în general că atunci când un proprietar se îmbogățește prin încorporarea în bunul său a unui element aparținând unui terț, are obligația de a-l

despăgubi pe acesta pentru avantajul pe care i l-a procurat și pentru îmbogățirea de care s-a bucurat în acest mod. Accesiunea – mod de dobândire a proprietății – nu se limitează însă la raporturile dintre proprietar – terț⁴⁶, ci despăgubirea este datorată ori de câte ori intervine „îmbogățirea unui patrimoniu pe cheltuiala altuia, dacă această deplasare valorică este injustă și fără cauză”⁴⁷. În dreptul francez, o asemenea obligație intervine și în cadrul comunității matrimoniale în temeiul îmbogățirii fără justă cauză, principiul fiind cel al echilibrului celor trei mase patrimoniale⁴⁸, în condițiile în care evenimentele vieții conjugale stabilesc în mod inevitabil un flux și un reflux valoric⁴⁹. Acest echilibru este asigurat în dreptul francez prin *teoria recompenselor*; cu ajutorul lor, niciunul din patrimoniul nu se poate îmbogăți sau însărăci injust fără a i se acorda o compensație, o despăgubire cu ocazia lichidării comunității. Dar „pentru că această compensație se plătește în bani, o condiție este necesară pentru funcționarea acestui echilibru: stabilitatea monedei”⁵⁰.

Însă, în două domenii similare (recompensele datorate în cadrul regimului comunității și accesiunea), principiul civil al determinării întinderii creanței la momentul nașterii sale este respectat, asigurându-se în același timp și echivalența valorică prin faptul că despăgubirea reprezintă expresia monetară a unei valori incluse într-un bun.

16. În situația construcțiilor edificate de un singur soț sau de către comunitate asupra terenului bun propriu al celuilalt soț, problemele dreptului de proprietate și a despăgubirilor aferente sunt rezolvate în dreptul român contemporan conform regulilor accesiunii imobiliare. Ca regulă generală, construcția ridicată în timpul căsătoriei, cu mijloace comune, asupra terenului aflat în proprietatea exclusivă a unuia dintre soți, cu acordul acestuia, este bun comun, soțul neproprietar dobândind asupra terenului un drept de suprafață⁵¹. Soluția este aceeași în cazul unor construcții alăturate, învecinate sau suprapuse unei construcții vechi, bun propriu al unuia dintre soți.

În cazul în care soțul, întrebuițând mijloace comune, ridică o construcție (o lucrare cu caracter durabil) pe terenul celuilalt soț, fără consimțământul sau chiar împotriva voinței acestuia, el va fi considerat un constructor de rea-credință⁵². Astfel, dacă soțul proprietar asupra terenului invocă accesiunea, va dobândi proprietatea asupra construcției, având obligația de a plăti – din fonduri proprii, la alegerea sa – jumătate din prețul materialelor și al muncii utilizate pentru ridicarea acesteia ori din sporul de valoare adus imobilului (art. 582 alin. 1 lit. a Noul Cod civil). În cazul în care soțul proprietar asupra terenului solicită ridicarea construcției și plata de daune-interese pentru prejudiciile cauzate, soțul constructor de rea-credință va trebui să procedeze corespunzător. Nu se precizează în general dacă soțul-constructor de rea-credință va trebui să își îndeplinească aceste obligații din fondurile proprii sau, având în vedere mijloacele comune utilizate pentru realizarea construcției, din fonduri comune.

Apreciem că fiind vorba despre reaua sa credință, pentru îndeplinirea obligațiilor va trebui să utilizeze mijloacele aparținând masei patrimoniale a bunurilor proprii. Soluția este neîndoielnică în ceea ce privesc daunele-interese pentru prejudiciile cauzate prin edificarea construcției, având în vedere că temeiul acestora este răspunderea civilă delictuală, personală.

Soluțiile urmează aceeași logică, fiind guvernate de principiul accesunii, și în cazul în care edificarea construcției se realizează de către un soț cu mijloace proprii pe terenul proprietate comună, de soți cu mijloace comune sau proprii pe terenul unui terț sau de terț pe terenul proprietatea soților⁵³.

17. Și în dreptul român s-a manifestat, așadar, preocuparea pentru menținerea valorii în timp în cazul transferurilor patrimoniale dintre masa bunurilor comune și masa bunurilor proprii fiecăruia dintre soți. S-a recurs, în acest scop, fie la subrogația reală, care prezintă avantajul caracterului automat, fie la teoria accesunii, cu dezavantajul diferențierii creanței de restituire în funcție de buna sau reaua-credință a celui care ridică o construcție, o lucrare sau o plantație pe terenul celui alt.

În ceea ce ne privește, apreciem că recurgerea la subrogația reală și la înlocuirea simplului drept de creanță cu un drept real nu sunt suficiente pentru realizarea acestui obiectiv în cazul în care stabilirea întinderii obligației de restituire nu se realizează la un moment cât mai apropiat de cel al plății efective, respectiv prin așa-numita întârziere în evaluare. Tehnica datoriiilor de valoare apare astfel ca necesară pentru a asigura – cu ocazia lichidării regimului matrimonial – menținerea valorii în timp și echilibrul inițial dintre masele de bunuri. Echilibrul între masele patrimoniale trebuie să se manifeste pe tot parcursul căsătoriei, dar nerespectarea acestui principiu și favorizarea valorică a unei mase patrimoniale în detrimentul alteia devin evidente cu ocazia partajului. Se impune astfel aprecierea succintă a regulilor aplicabile în dreptul român împărțirii bunurilor comune pentru a vedea dacă și în ce măsură, în absența unor prevederi exprese, doctrina și jurisprudența română au fost favorabile datoriiilor de valoare.

18. *Împărțirea bunurilor comune* ca urmare a desfacerii căsătoriei, poate avea loc în dreptul român prin act autentic notarial sau prin hotărâre judecătorească (art. 355 din Noul Cod civil). Sub imperiul fostei reglementări, se considera că în masa de împărțit intră bunurile comune dobândite de soți în timpul căsătoriei, existente la data cererii de partaj⁵⁴. La rândul său, art. 357 din Noul Cod civil prevede că fiecare dintre soți preia bunurile sale proprii, după care se va proceda la partajul bunurilor comune și la regularizarea datoriiilor.

În contextul fostei reglementări se considera că, odată cu desfacerea căsătoriei, proprietatea în devălmășie se transforma de drept în proprietate comună pe cote-părți, urmând a i se aplica regimul acesteia⁵⁵. La momentul actual, Noul Cod civil

prevede expres că până la finalizarea lichidării, comunitatea subzistă atât în privința bunurilor, cât și în privința obligațiilor (art. 355 alin. 2). De asemenea, în cazul în care regimul comunității de bunuri încetează prin desfacerea căsătoriei, foștii soți rămân coproprietari în devălmășie asupra bunurilor comune până la stabilirea cotei-părți ce revine fiecăruia.

Din punct de vedere al mecanismului datoriiilor de valoare prezintă interes numai partajul judiciar al bunurilor comune, doctrina și jurisprudența română stabilind de-a lungul timpului o serie de criterii privind evaluarea acestora. În primul rând, instanța va lua act de recunoașterile părților cu privire la existența și valoarea bunurilor. Evaluarea judiciară privește bunurile rămase în dispută, după ce au fost lămurite aspectele ținând de existența acestora și de calitatea lor de bun comun. Bunurile vor fi evaluate luându-se în considerare valoarea de circulație a acestora la data judecării și nu prețul de cumpărare sau valoarea lor de la momentul achiziției⁵⁶. Pentru reflectarea adecvată a echilibrului dintre diversele mase de bunuri, apreciem că valoarea venală urmează a fi stabilită prin raportare la data partajului efectiv și nu la data cererii de chemare în judecată. Prețul de circulație poate fi stabilit prin orice mijloc de probă admis de lege, fiind posibil și ca părțile să achiezeze la valori inferioare celei de circulație⁵⁷.

Similar, în dreptul francez se admite că se va determina la data hotărârii judecătorești de divorț compunerea mase comunității matrimoniale, valoarea bunurilor ce compun această masă partajabilă fiind determinată la data hotărârii de partaj, ținând cont de modificarea acestor bunuri în perioada de indiviziune post-comunitară⁵⁸. Între data divorțului și cea a hotărârii de partaj, dacă acestea intervin la momente diferite, indiviziunea post-comunitară poate cunoaște un spor valoric datorită fructelor bunurilor comune sau ca efect al subrogației reale survenită în activul indiviziunii.

De asemenea, în dreptul spaniol s-a considerat că, în vederea partajului, bunurile care au aparținut comunității matrimoniale trebuie apreciate în funcție de valoarea lor reală, efectivă (de circulație) la acest moment, în caz contrar soțul căruia i s-a atribuit un anumit bun îmbogățindu-se injust⁵⁹.

19. În vederea stabilirii valorii de circulație a bunului sunt luate în considerare toate criteriile utile, precum prețurile practicate în zonă pentru construcții sau terenuri similare, în funcție de materialele încorporate, riscul seismic, gradul de finisare și de confort, locul situării⁶⁰ etc. (în ceea ce privesc construcțiile), respectiv categoria de folosință, natura și proprietățile solului, gradul de fertilitate, relieful, amplasamentul față de construcții sau căile de acces etc. (în ceea ce privesc terenurile)⁶¹. În practică, evaluarea bunurilor se realizează printr-un raport de expertiză, care va indica și dacă bunurile sunt comod partajabile în natură.

De asemenea, se apreciază că fac obiectul acțiunii de împărțeală și fructele bunurilor comune percepute de către unul dintre soți după rămânerea definitivă a hotărârii prin care s-a desfășurat căsătoria⁶².

În ceea ce privesc autoturismele, în cazul în care bunul a fost folosit în mod exclusiv de către unul dintre soți după despărțirea lor în fapt, se consideră că valoarea care trebuie luată în calcul este cea a bunului de la data despărțirii în fapt și nu cea de la data partajului sau a eventualei înstrăinări ulterioare de către soțul care îl folosea⁶³. Astfel, acesta este ținut să suporte diminuarea valorică a autoturismului prin uzură sau ca urmare a unui accident. Din punctul nostru de vedere, pentru a asigura deplina echivalență între patrimonii, ar fi mai corectă aplicarea în această ipoteză a tehnicii datorilor de valoare, în sensul aprecierii valorii bunului în starea de la data despărțirii în fapt la valoarea de la data partajului (a hotărârii judecătorești).

20. Analiza succintă a regulilor aplicabile raporturilor patrimoniale ale familiei ne permite să constatăm că jurisprudența și doctrina română au fost favorabile luării în considerare a valorii reale („valoarea de circulație actualizată”) a bunurilor, la un moment cât mai apropiat de cel al plății efective (cel mai frecvent, cel al hotărârii judecătorești de partaj). Raporturile adesea îndelungate dintre soți obligă la menținerea echilibrului (patrimonial) dintre aceștia, ținând cont atât de sporul de valoare sau de diminuarea valorică fortuite (determinat de cursul pieței sau de hazard), cât și a celor rezultate din fapta unuia dintre soți.

În dreptul francez, menținerea echilibrului patrimonial dintre soți s-a realizat prin consacarea treptată a datorilor de valoare în cazul sumelor de bani ce trebuiau plătite de comunitatea matrimonială masei bunurilor proprii sau invers.

6. Intervenția legislativă franceză de consacrare a mecanismului datorilor de valoare.

21. Pentru a concilia dreptul strict și echitatea, legiuitorul francez a intervenit printr-o lege din 17 mai 1960 privind sumele datorate în cazul dobândirii sau restituirii de bunuri făcând obiectul unor drepturi reale sau imobiliare. Prin aceasta, a abandonat regula evaluării creanței la momentul nașterii sale, „întârziind” evaluarea, stabilind că ea se va efectua în ziua plății⁶⁴. Legea nu a enunțat însă un principiu general de evaluare la acest moment a creanțelor având ca obiect o valoare inclusă într-un bun, ci a statuat asupra unor ipoteze precise, dând impresia unui „hazard și nu a unei voințe de realiza o sistematizare”⁶⁵. De asemenea, ea nu viza și recompensele (despăgubirile) datorate în raporturile din cadrul comunității matrimoniale, astfel că doctrina franceză a încercat extinderea ei prin similitudine de raționament cu ipoteza accesunii, extindere respinsă

însă de jurisprudență. Treptat, însă, o serie de decizii care au subliniat „injustiția și caracterul ilogic” al nominalismului monetar au „provocat” intervenția legislativă – în sensul valorist - din 13 iulie 1965 privind reforma regimurilor matrimoniale⁶⁶.

Actul normativ, pe lângă sporirea atribuțiilor soției asupra bunurilor comune, a stabilit un nou regim al raporturilor dintre patrimoniile persoanelor căsătorite și comunitate, respectiv o nouă tehnică de calcul a sumelor datorate între aceste patrimonii, denumite *recompense*. Articolul 1469, rezultat din intervenția legislativă din 1965, utilizează trei expresii: *valoare împrumutată*, *profit subzistent* (care nu aveau nicio conotație tehnică în teoria clasică a recompenselor) și *cheltuială efectuată* (având anterior doar un sens notarial)⁶⁷.

Potrivit art. 1469 Cod civil francez, în principiu, recompensa este egală cu cea mai mică dintre cele două sume reprezentate de cheltuiala efectuată și profitul subzistent. Totuși, ea nu poate fi mai mică decât cuantumul cheltuielii efectuate, atunci când aceasta a avut caracter necesar.

De asemenea, potrivit art. 1469 alin. 3 Cod civil francez, recompensa nu poate fi mai mică decât profitul subzistent atunci când *valoarea împrumutată a servit la dobândirea, conservarea sau ameliorarea unui bun care se regăsește la momentul lichidării comunității*⁶⁸ în patrimoniul împrumutat. Dacă bunul dobândit, conservat sau căruia i s-au adus îmbunătățiri a fost înstrăinat în timpul comunității, profitul subzistent este evaluat la data înstrăinării, iar dacă un nou bun s-a subrogat celui înstrăinat, profitul subzistent se determină prin raportare la bunul subrogat⁶⁹. Din acest punct de vedere, datoria de valoare funcționează chiar dacă obligația inițială era pecuniară, o sumă de bani concretă („valoarea împrumutată”⁷⁰), care însă a servit la dobândirea unui bun ce se regăsește la data partajului în patrimoniul beneficiar. Într-un exemplu evident, dacă suma de bani proprie unuia dintre soți a servit la dobândirea a ½ din bunul intrat în masa comunității matrimoniale, fiind dobândit în timpul căsătoriei, soțul creditor va avea dreptul – potrivit teoriei recompenselor – la profitul subzistent prin raportare la bunul subrogat, așadar la valoarea reprezentând ½ din valoarea reală, actuală (prețului de circulație) a bunului în cauză la data partajului.

Ideea nu este străină nici dreptului român, considerându-se însă în mod direct (în temeiul subrogației) că soțul creditor dobândește o cotă-parte din bun ca fiind propriu, corespunzător cu contribuția sa la achiziția bunului în cauză⁷¹.

22. Mecanismul datoriilor de valoare a fost extins de legiuitorul francez printr-o lege din 23 decembrie 1985 și la creanțele dintre soți, respectiv cele care vizau transferurile valorice între masele patrimoniale proprii ale soților din regimul comunității legale sau ale maselor personale ale soților din regimul separației de bunuri⁷². Astfel, această tehnică se va aplica în cazul tuturor deplasărilor de valoare, fie dinspre masa bunurilor proprii spre cea comună, fie între masele de bunuri proprii ale soților, dar numai în privința creanțelor de investiție⁷³.

Teoria recompenselor a fost dezvoltată de către notarii francezi în cazul comunității de bunuri, ca un procedeu tehnic destinat să împiedice la momentul lichidării comunității diminuarea sau creșterea masei bunurilor comune în profitul sau pe cheltuiala masei patrimoniale proprii a unuia dintre soți. Ulterior, alineatul 3 al art. 1469 C. civil francez a formulat principiul și conținutul recompensei, atunci când aceasta ia naștere cu ocazia dobândirii unui bun existent încă (la data lichidării⁷⁴) în masa îmbogățită. Prin ipoteză, există o cheltuială, o valoare împrumutată între masele patrimoniale și o îmbogățire – un „profit”.

Legiuitorul francez a consacrat termenul de *recompensă* pentru a desemna suma de bani datorată între masele patrimoniale, pe care legiuitorul român o denuște adesea despăgubire, sultă sau daune-interese. Pentru a evita ideea unei răspunderi ce intervine între soți, în realitate fiind vorba despre o *obligație de restituire*, dar și pentru că în dreptul francez recompensele urmează un regim legal propriu, vom utiliza în cele ce urmează acest termen.

7. Regimul legal specific al stabilirii recompenselor datorate între masele de bunuri în cadrul regimurilor matrimoniale.

23. Respectând ca punct de pornire regulile îmbogățirii fără justă cauză, principiul este că recompensa este egală cu cea mai mică dintre cele două sume – cheltuiala efectuată sau profitul subzistent. Patrimoniul care a finanțat o „investiție” este îndreptățit la sporul de valoare înregistrat de patrimoniul împrumutat, fie că este vorba despre o îmbogățire veritabilă, fie că aceasta este limitată la suma nominală⁷⁵. Astfel, regula aplicabilă în cazul recompenselor ar reprezenta doar o aplicație particulară a teoriei generale care remediază pe calea *actio de in rem verso* îmbogățirea fără cauză a unui patrimoniu în dauna altuia⁷⁶, recompensa fiind la rândul ei dublu limitată⁷⁷. Spre deosebire de îmbogățirea fără justă cauză, însă, stabilirea însărăcirii și îmbogățirii nu se raportează la suma de bani transferată inter-patrimonial fără temei, ci la *valoarea în care aceasta s-a încorporat*.

Practica notarială franceză anterioară modificării legislative din 1965 nu compara însă îmbogățirea patrimoniului beneficiar cu însărăcirea patrimoniului-creditor, ci stabilea cuantumul recompensei exclusiv prin raportare la cheltuiala efectuată⁷⁸, apreciată nominal (în bani). Astfel, recompensa datorată pentru bunurile transferate *în valoare* din patrimoniul propriu în cel comun sau invers ignora creșterea sau diminuarea acesteia. Evaluarea cheltuielii efectuate se plasa întotdeauna la momentul actului care a condus la îmbogățirea uneia din masele patrimoniale în detrimentul alteia, astfel că evaluarea se realiza *ne varietur* în monedă⁷⁹. În deplin acord cu nominalismul

monetar, doar această sumă de bani putea fi solicitată cu titlu de recompensă. Prin excepție, în ceea ce priveau cheltuielile efectuate din veniturile comune în privința bunurilor proprii, se aplica tradiția romană, care distingea între cheltuielile necesare, utile și voluptorii. Quantumul recompensei era egal cu cheltuiala efectuată, dacă aceasta era una necesară. Nicio obligație de restituire nu subzista în cazul cheltuielilor voluptorii, iar cheltuielile utile urmau regulile accesunii⁸⁰. Dar, exceptând regimul aplicat cheltuielilor utile, recompensa era determinată prin raportare la quantumul nominal al cheltuielii efectuate la momentul transferului de bogății dintre diferitele mase patrimoniale, fără a fi luată în considerare în vreun fel evoluția ulterioară a acestei valori.

24. Însă, în urma modificării legislative, alineatul 3 al art. 1469 Cod civil francez are calitatea de a urmări evoluția valorii în timp, deoarece pe lângă cheltuiala efectuată – un eveniment situat adesea cu mulți ani în urmă – quantumul recompensei este determinat și în funcție de profitul subzistent în patrimoniul beneficiar, care urmează evoluția valorii împrumutate. Deși principiul enunțat pare să reia regula clasică privind stabilirea recompenselor, determinată de doctrină și jurisprudență, această regulă se aplică în timp, în sensul că în loc să fie apreciată la un singur moment dintr-un anumit interval, ea ține cont atât de situația contemporană nașterii creanței ce concretizează dreptul la recompensă, cât și de cea de la momentul lichidării comunității⁸¹.

S-a considerat că ar fi mult mai adaptată scopului datoriiilor de valoare stabilirea momentului evaluării la data lichidării recompensei⁸², de vreme ce întinderea acesteia este determinată atât de cheltuiala efectuată, cât și de profitul subzistent. Astfel se realizează deplina adecvare la data plății, ca datorie de valoare, între cheltuială și profitul subzistent, cu condiția absenței conduitei culpabile a soțului și fără a se putea ține cont, în determinarea întinderii obligației de plată, de sporul de valoare care decurge din fapta acestuia. Fiind vorba despre o datorie de valoare, quantumul nominal al acesteia variază pentru a exprima cu cât mai mare acuratețe valoarea reală a obiectului în funcție de care se determină întinderea obligației⁸³.

În cazul deprecierei monetare constante, masa debitoare preia toate riscurile economice, profitul subzistent fiind apreciat la data lichidării comunității. Dimpotrivă, în cazul în care circumstanțele economice conduc la acest moment la un preț de circulație al bunului inferior valorii în bani împrumutate, această sumă va face obiectul obligației de restituire, la nivelul de la data transferului inter-patrimonial⁸⁴. De exemplu, în toate circumstanțele, în cazul în care cheltuiala necesară efectuată prin transferul valoric între masele patrimoniale nu mai subzistă în masa beneficiară, ea trebuie restituită, chiar dacă la momentul lichidării regimului matrimonial nu se mai regăsește sub forma unui profit⁸⁵.

Atunci când „valoarea împrumutată” a servit la dobândirea, conservarea sau ameliorarea unui bun care se mai găsește încă în patrimoniul împrumutat, recompensa nu poate fi mai mică decât profitul subzistent, chiar dacă acesta reprezintă cea mai mare dintre cele două sume (situație frecventă în perioadele de depreciere monetară).

Recompensa este o creanță în valoare prin modul său de calcul, valoarea fiind reprezentată de profitul subzistent (cea a bunului care se mai regăsește în patrimoniul împrumutat)⁸⁶. De altfel, textul Codului civil francez nu utilizează termenul de „sumă”, ci de „valoare” împrumutată⁸⁷ – care ar trebui așadar restituită tot în valoare.

25. Valoarea împrumutată desemnează în concret valoarea contabilă înregistrată de masa beneficiară de la o altă masă de bunuri, în cursul comunității, cu obligația restituirii la finalul acesteia. În măsura în care această valoare s-a concretizat într-un bun determinat, profitul subzistent se va aprecia prin raportare la acesta. În acest caz, valoarea împrumutată se încorporează în bun, nefiind reprezentată de simpla sumă de bani. Dacă însă valoarea împrumutată nu poate fi identificată decât ca o sumă de bani, obligația de restituire poartă doar asupra acesteia, nefiind susceptibilă de un profit subzistent. Acesta se raportează la transferul valoric dintre masele patrimoniale, materializat într-un bun, adesea precis determinat⁸⁸. Cel puțin măsura în care acest bun depășește prețul plătit pentru dobândirea lui constituie în sens tehnic un profit, a cărui valoare poate crește sau scădea în cursul comunității. Profitul subzistent se determină astfel prin raportare la valoarea bunului din momentul lichidării comunității.

Cel mai frecvent, în perioade de depreciere monetară, prețul bunului va suferi o creștere considerabilă, astfel că determinarea profitului subzistent prin raportare la valoarea actuală a bunului restabilește echitatea între patrimoniul debitor – însărăcit - și cel creditor, beneficiar al îmbogățirii cu mijloacele oferite de cealaltă masă patrimonială. Conjunctura poate însă influența profitul subzistent independent de fluctuațiile monetare, de exemplu valoarea unui teren poate crește substanțial datorită extinderii unei localități, a construirii unei autostrăzi sau a înființării a unei stațiuni; de asemenea, valoarea bunului poate scădea datorită uzurii sau demodării acestuia.

Creșterea sau scăderea valorii bunului se pot prelungi și după încetarea căsătoriei și a comunității matrimoniale, în cadrul indiviziunii post-comunitare care, până la lichidare și partaj, rămâne distinctă de cele două patrimonii proprii.

26. Pentru ca regula valoristă să funcționeze, valoarea împrumutată trebuie să fi servit însă la fixarea, în patrimoniul împrumutat, a unui element pozitiv, un profit în natură, concretizat în dobândire, ameliorare sau conservare⁸⁹. Mecanismul datoriei de valoare intervine așadar – pentru stabili întinderea obligației la data restituirii – nu doar atunci când exprimă în mod direct valoarea bunului, ci și atunci când expresia primară a acesteia este monetară, stabilită în bani, dar suma în cauză poate fi legată de „soarta economică” a unui bun.

Aplicarea practică a formulei prevăzute de alineatul 3 al art. 1469 C. civil francez a condus însă la constatarea că în unele cazuri sunt necesare reevaluări succesive pentru calculul profitului subzistent, recompensa reprezentând o datorie de valoare, care determină alegerea proporției reevaluabile⁹⁰.

Ideea elementară de la care se pornește în calculul recompensei este aceea că în toate cazurile în care patrimoniul creditor nu a contribuit decât în parte la dobândirea operată în patrimoniul debitor, profitul subzistent în cadrul său nu este reprezentat de integralitatea îmbogățirii, ci doar de fracțiunea acesteia obținută grație cheltuielii făcute de primul patrimoniu⁹¹. O cheltuială pentru dobândirea unui bun propriu, făcută în parte cu contribuția comunității, are ca efect includerea în acest bun a unei *valori comune*. Dimpotrivă, o cheltuială pentru dobândirea unui bun comun, făcută în parte cu contribuția unuia dintre soți din cadrul bunurilor sale proprii, are ca efect includerea în acest bun a unei *valori proprii*. Această valoare trebuie să păstreze marca originii sale, indiferent de soarta bunului în care s-a integrat. Prin acest mod de calcul, recompensa tinde la menținerea echilibrului valoric între masele patrimoniale, restituind împrumuturile realizate între comunitate și masa bunurilor proprii ale soțului. Deoarece valoarea împrumutată poate consta fie în bani, fie într-un bun în natură, restituirea prin intermediul recompensei se poate realiza printr-o singură operațiune sau printr-o dublă contribuție.

a) Recompensa rezultă dintr-o singură operațiune.

27. Deși reprezintă în aparență una din ipotezele cele mai simple, atunci când patrimoniul creditor al recompensei nu a contribuit decât în parte la dobândirea realizată de patrimoniul-debitor, determinarea fracțiunii de îmbogățire obținute cu ajutorul valorii împrumutate duce la interpretări diferite. Într-o primă opinie, profitul subzistent este reprezentat de valoarea părții de bun dobândită cu ajutorul sumelor de bani comune de la data lichidării, dacă sporul de valoare între momentul achiziției bunului și cel al lichidării comunității se datorează în exclusivitate circumstanțelor economice⁹². Dacă unul din soți a dobândit jumătate dintr-un imobil cu ajutorul unor sume împrumutate de comunitate, în condițiile în care era deja proprietar în indiviziune asupra celeilalte jumătăți⁹³ (prețul de vânzare fiind de 100 000 Ron, iar cheltuielile vânzării de 5 000 Ron – contribuția comunității fiind de 105 000 Ron), iar valoarea bunului la data dobândirii era de 200 000 Ron, dacă la data lichidării, imobilul – ca urmare a circumstanțelor economice – valorează 600 000 Ron, comunitatea ar avea dreptul la o recompensă egală cu valoarea a jumătate din imobil, respectiv 300 000 Ron.

Este soluția simplă întâlnită în general și în jurisprudența română⁹⁴.

28. Acestui raționament i s-a reproșat însă că nu ține cont de integralitatea contribuției în valoare furnizate de comunitate (care, în exemplul anterior, privește și o parte din cheltuielile de vânzare), în condițiile în care cauza recompensei este cheltuiala efectuată, dar obiectul obligației de recompensă constă în valoarea împrumutată, astfel că recompensa trebuie să permită „regăsirea” acestor valori inclusă în bunul dobândit⁹⁵. S-a recurs astfel la un raționament diferit, constând că – în exemplul dat – comunitatea ar fi dobândit 105/200 din bun, astfel că recompensa ar trebui stabilită la 105/200 din valoarea actuală a bunului din momentul lichidării⁹⁶, respectiv 315 000 Ron.

29. La rândul său, acestui raționament i s-a reproșat faptul că ar permite dobândirea a 105/200 din bun, deși în fapt s-a achiziționat doar jumătate din acesta⁹⁷. În realitate, însă, textul legal francez nu impune ficțiunea dobândirii de către comunitate a unei cote oarecare din bun (bunul este și rămâne propriu, chiar dacă a fost achiziționat în parte cu mijloace comune); pentru nașterea dreptului la recompensă (despăgubire) fiind suficient ca valoarea împrumutată să *fi servit la dobândirea bunului*. Valoarea reprezintă o fracțiune din imobil, detașată de suma de bani din care provine și inclusă în bun, trebuind să profite de orice spor de valoare decurgând din circumstanțele economice și monetare înregistrat de bunul de referință, prin raportare la care se calculează profitul subzistent⁹⁸. De îndată ce valoarea inclusă reprezintă 105/200 din valoarea bunului la momentul nașterii obligației, această valoare trebuie reevaluată, în aceleași proporții, la momentul lichidării, pentru a asigura creditorului recompensei „aceeași stabilitate și aceeași eficacitate ca un drept real purtând direct asupra bunului”⁹⁹.

Așadar, dacă primei concepții i se reproșă că reduce contribuția comunității (prin ipoteză, la jumătatea dobândită prin actul de cumpărare, deși valoarea împrumutată a fost mai mare, incluzând și cheltuielile vânzării), cea de-a doua concepție suportă reproșul în sens invers, permițând comunității să dobândească mai mult decât cumpărătorul bunului. De aceea, celei de-a doua concepții i s-a adus corectivul în sensul aprecierii contribuției comunității nu prin raportare la valoarea bunului de la momentul dobândirii, ci la prețul real de cumpărare efectiv plătit¹⁰⁰, conform principiului potrivit căruia conținutul obligației de plată a recompensei trebuie determinat la momentul nașterii sale. În exemplul dat valoarea împrumutată reprezintă 105/205 din prețul de achiziție, ceea ce creează pentru creditor dreptul la o recompensă de 105/205 din prețul imobilului din ziua lichidării obligației. Dacă la acest moment imobilul are o *valoare venală* de 600 000 Ron, recompensa datorată comunității va fi de 307 317,07 Ron. La rândul său, soluția a fost criticată, cu argumentul că în cazul în care valoarea unui imobil achiziționat se dublează în timp, acest fapt nu atrage automat dublarea cheltuielilor accesorii (legate de încheierea actului)¹⁰¹. În ceea ce ne privește, avem rezerve față de această opinie, având în vedere faptul că unele din aceste cheltuieli accesorii se stabilesc ca un procent din valoarea bunului în cauză.

Acest sistem intermediar, pe lângă adevărul conținut de maxima „*in medio stat virtus*”, ar prezenta avantajul reevaluării exacte, la momentul lichidării, a sumei de bani împrumutate la momentul nașterii obligației de recompensă, reprezentând „expresia monetară a întregii valori incluse în prețul de achiziție”¹⁰². Sistemul traduce, conform teoriei datoriilor de valoare, valoarea reală exprimată în putere de cumpărare a creanței de recompensă, care avea de la momentul nașterii sale o expresie monetară.

b) Reevaluarea recompensei rezultată dintr-o dublă contribuție.

30. Această dublă contribuție presupune pe de-a parte cea în natură a unuia dintre soți, care realizează un schimb, respectiv cea constând într-o sumă de bani provenită de la comunitate. Astfel, prin ipoteză, un soț proprietar al unui imobil de 100 000 Ron îl schimbă în cursul căsătoriei pentru un altul, valorând 150 000 Ron; comunitatea achită diferența de 50 000 Ron și partea de cheltuieli aferente schimbului ce revine soțului care a realizat această operațiune, de 20 000 Ron. Diferența de preț fiind inferioară valorii bunului cedat, imobilul dobândit în urma schimbului rămâne bun propriu al soțului, cu obligația de a recompensa comunitatea (art. 1407 Cod civil francez). Potrivit alineatului 3 al art. 1469 Cod civil francez, pentru calculul recompensei trebuie să se țină cont de profitul subzistent. Și în această ipoteză, orientările doctrinare și soluția reținută sunt aceleași ca în cazul recompensei rezultată dintr-o singură operațiune¹⁰³.

31. Prima soluție constă în compararea sumei totale plătite de comunitate (70 000 Ron) cu valoarea imobilului dobândit în urma schimbului (150 000 Ron), concluzionând că, deoarece astfel comunitatea ar fi dobândit 70/150 din valoarea imobilului, recompensa datorată este egală cu 70/150 din valoarea imobilului în cauză la momentul lichidării creanței¹⁰⁴. Soluția a fost respinsă, deoarece comunitatea este favorizată nejustificat în detrimentul soțului și funcționarea subrogației reale este astfel bulversată. Mai mult, teoria recompenselor dă dreptul creditorului doar la valoarea reală a prestației sale exprimată în putere de cumpărare, la „întreaga valoare dar numai la aceasta”¹⁰⁵. Recompensa nu trebuie să conducă nici la îmbogățirea, nici la însărăcirea creditorului ci – chestiune extrem de delicată uneori – la menținerea justului echilibru al maselor patrimoniale.

32. Cea de-a doua soluție constă în compararea valorii imobilului cedat cu cea a imobilului dobândit în urma schimbului pentru a determina fracțiunea din acesta care a fost dobândită prin mijloacele comunității (în exemplul dat, această fracțiune este de 100/150, respectiv 2 treimi au fost dobândite prin mijloace aparținând soțului, respectiv o treime prin cele ale comunității)¹⁰⁶. Deși este în general admisă, această

soluție este criticată chiar de autorii ei, deoarece comunitatea nu a vărsat doar diferența de preț de 50 000 Ron, ci și cheltuielile schimbului. În concluzie, ar trebui comparată contribuția comunității (70 000 Ron) cu cea a soțului (100 000 Ron), ceea ce ar avea ca rezultat reevaluarea efectivă a contribuțiilor respective ale soțului și ale comunității.

În ceea ce ne privește, apreciem că raportarea valorii sumelor împrumutate la cea a imobilului, pentru a stabili proporția ce trebuie restituită la lichidarea raporturilor patrimoniale dintre soți, este cea mai adecvată finalității datoriiilor de valoare de a menține echilibrul patrimonial. Jurisprudența română a fost mai puțin preocupată de problema cheltuielilor „accesorii” contractului, precum cele necesare pentru autentificarea lui, pentru formalitățile de publicitate imobiliară, pentru plata agentului imobiliar etc. Din acest punct de vedere, apreciem că includerea cheltuielilor pentru încheierea contractului sau a eventualelor sume investite în bun în calculul procentului din valoarea finală a bunului la care este îndreptățit creditorul este o soluție aptă să exprime, la orice moment, raportul corect și concret dintre diferitele mase patrimoniale.

33. Recompensa (creanța celui care a creditat, la un anumit moment, un alt patrimoniu sau o altă masă patrimonială) trebuie să reprezinte, la momentul lichidării comunității, echivalentul monetar al valorii incluse în bun, indiferent dacă este vorba despre o „valoare în natură” (un alt bun, încorporat ca atare sau doar prin echivalent) sau despre o valoare monetară (având o natură specifică, absolut fungibilă). Variabilă și reevaluabilă, valoarea ce măsoară creanța purtând denumirea specifică de recompensă urmează evoluția bunului în care s-a încorporat.

Tehnica datoriei de valoare are meritul de a menține echilibrul între diferitele mase de bunuri, conservând substanța patrimoniilor respective. Astfel concepută, din punctul nostru de vedere, poate fi utilizată cu succes în cazul transferurilor inter-patrimoniale, al deplasării valorilor în cadrul diferitelor mase de bunuri, în vederea menținerii echilibrului între ele și a conservării substanței valorice a acestora.

Chiar dacă nu este denumită ca atare, nici consacrată sub forma unei teorii a recompenselor (a sumelor datorate cu titlu de despăgubire între diferitele mase de bunuri), jurisprudența și doctrina române au utilizat mecanismul datoriiilor de valoare în cadrul raporturilor patrimoniale dintre soți sau cu ocazia partajului. Așa cum am arătat în partea corespunzătoare dreptului român, întinderea obligațiilor de restituire dintre soți este determinată pe baza valorii încorporate într-un bun dobândit în timpul căsătoriei (materiale de construcție proprii, o parte din preț achitată cu ajutorul bunurilor proprii etc.). Soțul creditor al comunității matrimoniale cu bunurile proprii sau cu prețul acestora beneficiază astfel cu ocazia partajului de valoarea actuală a contribuției sale, în funcție de proporția din bunul comun dobândită cu mijloace proprii.

Doctrina și jurisprudența română au fost mai puțin preocupate, până la acest moment, de cheltuielile accesorii contractului, care în cazul achiziționării unui imobil, de exemplu, pot fi importante. De aceea, apreciem ca util modul de calcul ce ține cont și de acestea ca pondere în valoarea imobilului (care include și cheltuielile), permițând o restituire în quantum real, actual și nu doar nominal.

8. Concluzii

34. Prezentarea doctrinei și jurisprudenței române în materia asigurării echilibrului patrimonial între diferitele mase de bunuri în cadrul regimului comunității, ca și a evoluției doctrinei, jurisprudenței și legislației franceze în domeniu ne prilejuiește câteva concluzii.

Funcționarea datoriilor de valoare este explicată în cadrul regimurilor matrimoniale prin subrogația reală, înțelesă ca tehnică ce permite menținerea unui drept al cărui obiect material a fost distrus sau înstrăinat prin reportarea lui asupra unui bun nou¹⁰⁷. Tehnica datoriei de valoare constă în a considera că obiectul obligației este o valoare inclusă în bun, care poate fi apreciată ca fiind – într-o oarecare măsură – subrogată celei inițiale. Reevaluarea operată în cadrul datoriei de valoare joacă același rol ca subrogația reală¹⁰⁸.

Mecanismul subrogației reale este evident și în cazul în care bunul dobândit, ameliorat sau conservat cu mijloace aparținând altei mase patrimoniale a fost înstrăinat, iar prețul obținut a fost utilizat pentru achiziția altui bun. În acest caz, profitul subzistent este evaluat prin raportare la bunul nou obținut, creanța transferându-se asupra acestuia.

Conservarea valorii este astfel asigurată prin ideea menținerii drepturilor, fără a fi necesar ca toate elementele acestora să fie conservate, fiind suficientă păstrarea caracterelor apte să afecteze bunul nou destinației care se dorește a fi perpetuată¹⁰⁹.

Așa cum am arătat, în cazul dobândirii unui bun parțial cu mijloace proprii și parțial cu mijloace comune, în dreptul român se apreciază bunul va fi propriu în măsura corespunzătoare valorii proprii încorporate, iar ceea ce excede acestei contribuții intră în comunitatea de bunuri¹¹⁰. De asemenea, în cazul în care unul dintre soți dobândește un bun parțial cu o sumă de bani provenită din masa patrimonială a bunurilor proprii ale celuilalt soț, în temeiul subrogației, se consideră că fiecare soț are o cotă parte din bun, corespunzător contribuției la dobândirea acestuia. În dreptul francez însă, potrivit prevederilor art. 1099 – 1 Cod civil francez, în acest caz soțul din al cărui patrimoniu propriu provine suma de bani are doar un drept de creanță (tot la restituirea unei sume de bani), dar aceasta este determinată în funcție de valoarea actuală a bunului¹¹¹. Astfel, creanța nu este determinată nominal definitiv la momentul

nașterii sale (cel al ieșirii din patrimoniul bunurilor proprii), ci este măsurată de valoarea actuală a părții de bun la dobândirea căreia a servit. Această regulă permite atât recuperarea valorică a sumei ieșite din patrimoniul bunurilor proprii, cât și menținerea independenței soțului dobânditor, care va putea să înstrăineze liber bunul în cauză¹¹².

Pentru a da eficiență deplină mecanismului datorii de valoare, momentul evaluării obligației și a exprimării ei nominale a fost reportat la data lichidării recompensei¹¹³.

35. Doctrina română apreciază că evaluarea bunurilor comune în funcție de valoarea de circulație de la momentul judecății se impune în temeiul *principiului echității partajului*¹¹⁴. Astfel, sporul de valoare, rezultat din activitatea părților sau din circumstanțele economice, ca și diminuarea valorică, determinată de uzura bunului sau de contextul economic, profită sau dăunează ambilor soți. Prin excepție, în cazul în care oscilația valorică este rezultatul intervenției exclusive a unuia dintre soți, se va ține cont de acest fapt pentru determinarea exactă a drepturilor fiecărui soț asupra masei bunurilor comune. Deoarece în cazul regimului comunității matrimoniale se urmărește evitarea vidării masei proprii de bunuri în favoarea celei comune, a fost considerat suficient transferul caracterului de bun propriu asupra celui nou dobândit pentru conservarea valorică a masei bunurilor proprii¹¹⁵.

Spre deosebire de Codul civil francez, din care pare a se inspira în materia regimurilor matrimoniale și în pofida jurisprudenței „valoriste” constante în materia raporturilor de familie, Noul Cod civil român nu a reținut, din nefericire, niciuna din prevederile referitoare la transferurile inter-patrimoniale de valori (mai exact, între masa bunurilor proprii și cea comună sau invers) sau la evaluarea bunurilor la data partajului consecutiv divorțului. Soluția la care s-a oprit Noul Cod civil este interesantă dacă ținem cont de faptul că, în același domeniu – cel al dreptului patrimonial al familiei, au fost pe de-o parte consacrate legal datorii de valoare în materia raportului donațiilor (art. 1153¹¹⁶) sau a reducăunii liberalităților excesive (art. 1091 alin. 2) și, pe de altă parte, s-a lăsat doctrinei și jurisprudenței sarcina de a asigura, în raporturile de familie, menținerea valorii în timp și a egalității patrimoniale dintre soți în cazul lichidării comunității de bunuri.

Marele avantaj al reglementării raporturilor patrimoniale dintre soți în Noul Cod civil constă în posibilitatea pe care acesta o lasă soților sau viitorilor soți de a opta pentru unul din regimurile matrimoniale reglementate legal. De asemenea, având în vedere că art. 367 din Noul Cod civil permite, în cadrul comunității convenționale de bunuri, stabilirea prin convenție matrimonială a unor modalități privind lichidarea comunității convenționale, apreciem că soții vor putea stabili în mod expres aplicarea

teoriei datoriilor de valoare – în sensul expus mai sus – pentru bunurile dobândite în timpul acestui regim matrimonial.

În toate cazurile, însă, rămâne jurisprudenței și doctrinei sarcina de a asigura echilibrul patrimonial între soți și masele de bunuri care coexistă în cazul regimurilor comunitare.

* Asistent universitar, Facultatea de Drepta UBB Cluj-Napoca ; frosioru@law.ubbcluj.ro.

¹ Exemplul cel mai celebru este cel al lui Balzac, *Le contrat de mariage*, intriga fiind centrată asupra stipulațiilor contractului de căsătorie; a se vedea, pe larg, J. Maury, *Le droit patrimonial de la famille dans le roman français du XIXe siècle*, Mélanges M. Cabrillac, Litec, Paris, 1999, p. 785.

² Analiza relației dintre căsătorie și bani se realizează, de regulă, în cadrul mai larg al analizei regimurilor matrimoniale. A se vedea, pentru dreptul francez, în special: J. Carbonnier, *Flexible droit*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 2001, p. 283; R. Cabrillac, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, Montchrestien, Paris, 2002, p. 2; A. Colomer, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, Litec, Paris, 1998, § 2, p. 3; G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, Sirey, Paris, 1986, p. 8. Și în dreptul român au existat analize ale regimurilor matrimoniale, atât sub imperiul reglementării anterioare (Codul familiei, care permitea doar comunitatea legală de bunuri) - a se vedea, cu titlu de exemplu: P. Vasilescu, *Regimuri matrimoniale. Parte generală*, Editura Rosetti, București, 2003; C. – M. Crăciunescu, *Regimuri matrimoniale*, Editura All Beck, București, 2000 – cât și după adoptarea Noului Cod civil – a se vedea, cu titlu de exemplu: C. – M. Crăciunescu, *Dreptul de dispoziție al soților asupra bunurilor ce le aparțin, în diferite regimuri matrimoniale*, Editura Universul Juridic, București, 2010; C. Nicolescu, M. Avram, *Regimuri matrimoniale*, Editura Hamangiu, București, 2010.

³ Registrul național notarial al regimurilor matrimoniale a fost organizat prin Ordinul ministrului justiției nr. 1786/C/2011 pentru aprobarea Normelor metodologice privind organizarea și funcționarea Registrului național notarial al regimurilor matrimoniale și procedura de înscriere și consultare a acestuia, publicat în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 666 din 19 septembrie 2011.

⁴ R. Cabrillac, *op cit.*, p. 2; A. Colomer, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, § 2, p. 3; M. Planiol, G. Ripert, J. Boulanger, *op. cit.* t. 8, § 2, p. 12; A. Colin, H. Capitant, *Cours élémentaire de droit civil français*, t. 3, Dalloz, Paris, 1924, § 1, p. 1; J. Flour, G. Champenois, *Les régimes matrimoniaux*, Armand Colin, Paris, 2001, § 2, p. 2. S-a dezvoltat, în dreptul francez, un drept patrimonial al familiei, în cadrul căruia se intersectează reguli privind drepturile personale, drepturile patrimoniale în general, cele reale în special, și succesiunile și liberalitățile.

⁵ G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, § 1, p. 1. Potrivit Codul civil francez, se aplică un regim matrimonial doar în cazul căsătoriei; partenerii care au încheiat un așa-numit „pact civil de solidaritate” (pacte civil de solidarité sau PACS), nu beneficiază de un regim matrimonial ci, potrivit art. 515-4 Cod civil francez sunt ținute solidar față de terți pentru obligațiile contractate de unul dintre ei pentru nevoile vieții curente sau pentru o cheltuială vizând imobilul servind drept locuință comună; bunurile dobândite însă în acest interval sunt supuse indiviziunii de drept comun (art. 515-5 Cod civil francez). În cazul concubinilor care nu au încheiat un pact civil de solidaritate (uniunea de fapt, potrivit Legii franceze din 15 noiembrie 1999), aceștia nu sunt ținute solidar pentru datoriile contractate de unul dintre ei (Cass. Civ. 1re, 17 octombrie 2000, în „La Semaine Juridique. Édition générale (JCP G.)”, 2000. II. 10568, note T. Garé; totuși, teoria aparentei protejează terții care credeau că încheie contractul cu parteneri ținute de solidaritate în ceea ce privesc datoriile menajere. Concubinii pot să suplimenteze absența unui regim matrimonial în temeiul libertății contractuale.

- ⁶ Regulile privind raporturile patrimoniale din timpul căsătoriei pot constitui un ansamblu de reguli imperative („regimul primar”) cărora li se pot adăuga reguli stabilite convențional de către soți sau, dimpotrivă, pot să fie aplicabile doar regulile comune (dreptul comun), precum în cazul dreptului musulman sau al *Common Law* (R. Charles, *Droit musulman*, Dalloz, Paris, 1982, p. 49; K. J. Gray, *Droit de la famille*, în J. A. Jollowicz (dir.), *Droit anglais*, Dalloz, 1992, § 392; E. De Toledo, J. – J. Fiora, *Les régimes matrimoniaux en Europe*, Répertoire du notariat Defrénois 1992, art. 35246; P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 33 și urm.
- ⁷ Noul Cod civil nu consacră astfel regula clasică a imutabilității regimului matrimonial.
- ⁸ Astfel, profesorul Ioan Albu definește datoriile de valoare ca fiind „obligațiile al căror obiect îl constituie valori exprimate în sume de bani, sume care însă sunt supuse modificării atunci când ele nu mai exprimă acele valori din cauza fluctuațiilor monetare” (*Drept civil. Introducere în studiul obligațiilor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p. 120); în același sens, L. Pop, *Câteva considerații generale referitoare la categoria datoriilor de valoare*, în „Dreptul” nr. 9/2002, p. 68; F. Roșioru, *Datoriile de valoare*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2011, p. 333 și urm.
- ⁹ P. Catala, *La jurisprudence, gardienne de l'égalité successorale*, în „Recueil Dalloz”, 1962, *Chroniques*, p. 99.
- ¹⁰ O. Kuknmunch, *L'influence de la dépréciation monétaire sur le patrimoine familial*, în P. Durand (dir.), *Influence de la dépréciation monétaire sur la vie juridique privée*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1961, p. 199 și p. 200.
- ¹¹ Fr. Terré, *Introduction générale au droit*, Dalloz, Paris, 1996, § 332, p. 290; I. Lulă, *Unele probleme privind noțiunea de patrimoniu*, în „Dreptul” nr. 1/1998, p. 16. Potrivit autorului, subrogația reală nu operează la nivelul universalității de fapt, dar operează la nivelul patrimoniului, Astfel, atunci când universalitatea de fapt face parte din masa bunurilor proprii a unui dintre soți, de exemplu, vânzarea acesteia sau a unor elemente ale sale va atrage subrogația reală asupra prețului primit în masa bunurilor proprii.
- ¹² *Contra*, I. Lulă, *op. cit.*, p. 16; P. Vlăchide, *Repetiția principiilor de drept civil*, vol. I, Editura Europa Nova, București, 1994, p. 38.
- ¹³ Este cazul uzufructului asupra unei turme (art. 1800 C. civil francez), de exemplu.
- ¹⁴ G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, § 291; V. Stoica, *Noțiunea juridică de patrimoniu*, în „Pandectele Române”, culegere de studii „140 de ani de la nașterea lui Constantin Hamangiu (1863 - 1932)”, supliment la nr. 1/2003, § 6, p. 187.
- ¹⁵ V. Stoica, *Noțiunea juridică de patrimoniu*, *cit. supra*, *loc. cit.*
- ¹⁶ P. Vasilescu, *Regimurile matrimoniale. Partea generală*, Editura Rosetti, București, 2003, p. 33: denumit „regim primar imperativ”, „statut imperativ de bază”, „statut matrimonial de bază”, „regim matrimonial primar”, „efectele căsătoriei”, drepturile și obligațiile patrimoniale ale soților constituie numitorul comun cel mai mic față de pluralitatea regimurilor matrimoniale aplicabile într-un sistem de drept național. Același autor îl definește ca „regim primar imperativ”, fiind „un set de norme imperative și esențiale, norme de aplicare imediată, indiferent de regimul matrimonial concret al soților”.
- ¹⁷ În dreptul francez, prin Legea din 13 iulie 1965, lichidarea comunității a fost reglementată astfel încât să asigure echilibrul pecuniar între diferitele mase de bunuri.
- ¹⁸ Potrivit art. 340 din Noul Cod civil, sunt bunuri proprii ale fiecărui soț: a) bunurile dobândite prin moștenire legală, legat sau donație, cu excepția cazului în care dispunătorul a prevăzut, în mod expres, că ele vor fi comune; b) bunurile de uz personal; c) bunurile destinate exercitării profesiei unuia dintre soți, dacă nu sunt elemente ale unui fond de comerț care face parte din comunitatea de bunuri; d) drepturile patrimoniale de proprietate intelectuală asupra creațiilor sale și asupra semnelor distinctive pe care le-a înregistrat; e) bunurile dobândite cu titlu de premiu sau recompensă, manuscrisele științifice sau literare, schițele și proiectele artistice, proiectele de invenții și alte asemenea bunuri; f) indemnizația de asigurare și

despăgubirile pentru orice prejudiciu material sau moral adus unuia dintre soți; g) bunurile, sumele de bani sau orice valori care înlocuiesc un bun propriu, precum și bunul dobândit în schimbul acestora; h) fructele bunurilor proprii.

- ¹⁹ De la această extindere a comunității legea exceptează bunurile prevăzute la art. 340 lit. b - bunurile de uz personal - și c - bunurile destinate exercitării profesiei unuia dintre soți, dacă nu sunt elemente ale unui fond de comerț care face parte din comunitatea de bunuri.
- ²⁰ De la această extindere a comunității legea exceptează bunurile prevăzute la art. 351 lit. c - obligațiile asumate de oricare dintre soți pentru acoperirea cheltuielilor obișnuite ale căsătoriei.
- ²¹ G. Marty, P. Raynaud, *op cit.*, § 7, p. 13-14; R. Cabrillac, *op cit.*, p. 10.
- ²² Ch. Freyria, *Les moyens d'éviter, dans les contrats de mariage, les conséquences de la dépréciation monétaire*, în „Revue trimestrielle de droit civil”, 1951. 333. O asemenea regulă nominalistă poate funcționa în mod corect doar în perioadele de stabilitate monetară. În fapt, Franța a cunoscut peste un secol și jumătate de stabilitate monetară (considerată adesea ca ținând de „mitologia monetară”), dar începând cu anul 1938, logica intrinsecă a Codului civil a fost dejucată de deprecierea monedei.
- ²³ G. L. Pierre – François, *La notion de dette de valeur en droit civil*, Librairie Générale de Droit et Jurisprudence, Paris, 1975, § 148, p. 128.
- ²⁴ Fr. Terré, Ph. Simler, *Droit civil. Régimes matrimoniaux*, Dalloz, Paris, 1989, § 663.
- ²⁵ A. Colomer, *op. cit.*, p. 15 și p. 331; J. Barrere, *Influence de la dépréciation monétaire sur les obligations alimentaires*, în P. Durand (dir.), *Influence de la dépréciation monétaire sur la vie juridique privée*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1961, p. 50 - 51.
- ²⁶ R. Savatier, *Peut-on remédier dans le contrat de mariage à l'insécurité causée dans les rapports entre époux par l'instabilité de la monnaie ?*, *cit. supra*, p. 172.
- ²⁷ S. Petit, *Du sort des substitués de salaires en cas de liquidation de la communauté*, (note sous Cass. Civ. 1re, dec. din 26 septembrie 2007), în „Petites Affiches” nr. 235/23 noiembrie 2007, p. 14, în special p. 19 - 21.
- ²⁸ Precum reforma din 13 iulie 1907 (care a permis femeii căsătorite să exercite o profesie diferită de cea a soțului, să perceapă singură salariile astfel obținute și să achiziționeze cu ajutorul acestora bunuri considerate „bunuri rezervate” indiferent de regimul matrimonial) sau reforma din 18 ianuarie 1938 care înlătura incapacitatea femeii căsătorite.
- ²⁹ Datorită prerogativelor extinse recunoscute judecătorului francez, chemat printre altele să reglementeze situația în caz de conflict între soți, familia a fost considerată un „ménage à trois: le mari, la femme et le juge” – Ph. Malaurie, L. Aynès, *Les régimes matrimoniaux*, Cujas, Paris, 1994, § 18.
- ³⁰ M. Eliescu, *Efectele căsătoriei cu privire la raporturile patrimoniale dintre soți*, în (col.) *Căsătoria în dreptul R.P.R.*, Editura Academiei, București, 1964, p. 171.
- ³¹ E. Florian, *Dreptul familiei*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2003, p. 91; Al Bacaci, *Raporturile juridice patrimoniale în dreptul familiei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p. 128. *Contra*: I. P. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, Editura ALL, București, 1998, p. 77; D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună a soților*, Casa de editură și presă „Șansa”, București, 1993, p. 107; I. Albu, *Căsătoria în dreptul român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 136;.
- ³² I. Lulă, *Unele probleme privind noțiunea de patrimoniu*, *cit. supra*, p. 22.
- ³³ Tr. Ionașcu, *Patrimoniul, funcțiile și caracterele sale juridice în dreptul civil al R.P.R.*, în „Justiția Nouă”, nr. 2/1961, p. 302.
- ³⁴ D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună pe cote-părți și aplicațiile sale practice*, Editura Științifică, București, 1973, p. 34.

- ³⁵ E. Florian, *op. cit.*, p. 101; *idem*, *Căsătoria în legislația României și a Republicii Moldova*, Editura Sfera Juridică, Cluj-Napoca, 2006, p. 56; D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună a soților*, *cit. supra*, p. 107.
- ³⁶ În art. 179 lit. f din Codul civil italian.
- ³⁷ I. P. Filipescu, *op. cit.*, p. 77; D. Lupulescu, *op. cit.*, p. 107; M. Eliescu, *Efectele căsătoriei cu privire la raporturile patrimoniale dintre soți*, p. 218. Pentru observații asupra acestei interpretări, a se vedea I. Lulă, *Unele probleme privind noțiunea de patrimoniu*, *cit. supra*, p. 21.
- ³⁸ Tribunalul Suprem, secția civilă, dec. nr. 890/1960, în „Culegere de decizii pe anul 1960”, p. 251; E. Florian, *op. cit.*, p. 102.
- ³⁹ E. Florian, *op. cit.*, p. 102; D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună a soților*, *cit. supra*, p. 107. Soluția a fost consacrată în jurisprudență; a se vedea: Plenul Tribunalului Suprem, decizia de îndrumare nr. 19/1960, în „Culegere de decizii pe anul 1960”, p. 26; Tribunalul Suprem, secția civilă, dec. nr. 723/1978, în „Culegere de decizii pe anul 1978”, p. 164; *idem*, dec. nr. 1277/1981, în „Culegere de decizii pe anul 1981”, p. 145; *idem*, dec. nr. 479/1984, în „Culegere de decizii pe anul 1984”, p. 148.
- ⁴⁰ Tribunalul Suprem, secția civilă, dec. nr. 391/1981, în „Culegere de decizii pe anul 1981”, p. 147; D. Lupulescu, *op. cit.*, p. 201.
- ⁴¹ Tribunalul județean Brașov, dec. nr. 1072/1973, în „Revista Română de Drept”, nr. 10/1974, p. 68; D. Lupulescu, *op. cit.*, p. 201 – 202.
- ⁴² Proprietatea nu poate fi însă reclamată decât mai înainte ca soțul dobânditor să dispună de bunul dobândit, cu excepția cazului în care terțul dobânditor a cunoscut că bunul a fost achiziționat de către soțul vânzător prin valorificarea bunurilor celui alt soț - art. 363 alin. 2 al Noului Cod civil.
- ⁴³ A. Colomer, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, § 950, p. 436; mai exact, comunitatea are vocație la fructele bunurilor proprii, putând solicita o recompensă în cazul în care soțul neglijează să le perceapă sau le consumă fraudulos; L. Antippas, *La notion d'économie en droit des régimes matrimoniaux*, în „Revue de la Recherche Juridique – Droit prospectif”, nr. 3/2009, p. 1275 - 1276.
- ⁴⁴ R. Cabrillac, *Le travail d'un époux sur un bien dans les régimes matrimoniaux*, în *Mélanges offertes à Christian Mouly*, livre I, Litec, Paris, 1988, § 2, p. 258 și în special § 8, p. 262. *Contra*, Cass. Civ. 1re, dec. din 18 mai 1994, în „Revue trimestrielle de droit civil” 1994. 930, *observation* B. Vareille.
- ⁴⁵ Potrivit art. 340 lit. h al Noului Cod civil, fructele bunurilor proprii intră tot în categoria bunurilor proprii.
- ⁴⁶ Desigur că și soțul este terț față de bunul propriu al celui alt soț. În cazul în care comunitatea matrimonială dobândește un imobil parțial cu mijloace proprii ale unuia dintre soți, acesta este pe de-o parte proprietar asupra părții de bun dobândită cu mijloace proprii (și care în temeiul subrogației este bun propriu), iar pe de altă parte codevălmaș asupra părții de bun intrată în comunitate.
- ⁴⁷ G. L. Pierre – François, *op. cit.*, § 146, p. 126: „cette obligation d'indemniser naît toutes les fois qu'il y a enrichissement d'un patrimoine aux dépens d'un autre, si ce déplacement de valeur est injuste et sans cause” („obligația de despăgubire se naște ori de câte ori există o îmbogățire a unui patrimoniu pe cheltuiala altuia, dacă această deplasare a valorilor este injustă și fără cauză” - traducerea noastră).
- ⁴⁸ După modificarea legislativă franceză din 1965, deși masa bunurilor comune s-a diminuat, aceasta și-a menținut existența și independența și, o dată cu acestea, și principiul echilibrului patrimonial.
- ⁴⁹ R. Contin, *Les règlements en nature dans les partages matrimoniaux*, în „Revue trimestrielle de droit civil” 1977.439.
- ⁵⁰ R. Savatier, *Peut-on remédier dans le contrat de mariage à l'insécurité causée dans les rapports entre époux par l'instabilité de la monnaie ?*, în „Répertoire du notariat Defrénois” 1948, art. 26607, p. 169; în același sens, Ch. Freyria, *op. cit.*, p. 333.

- ⁵¹ L. Pop, *Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale*, p. 216; E. Florian, *op. cit.*, p. 109; Plenul Tribunalului Suprem, decizia de îndrumare nr. 19/1960, *cit. supra*, p. 26; Tribunalul Suprem, secția civilă, dec. nr. 566/1979, în „Culegere de decizii pe anul 1979”, p. 15; *idem*, dec. nr. 1261/1982, în „Revista Română de Drept” nr. 7/1983, p. 58. Aceeași este soluția în cazul în care construcția este ridicată în timpul căsătoriei, cu mijloace proprii, asupra terenului aflat doar în proprietatea unuia dintre soți, cu acordul acestuia, cu precizarea că bunul construit este unul propriu.
- ⁵² Similar, va fi considerat un constructor de rea-credință soțul care construiește în timpul căsătoriei, cu mijloace proprii, asupra terenului aflat doar în proprietatea unui dintre soți, fără acordul acestuia.
- ⁵³ A se vedea, pe larg, E. Florian, *op. cit.*, p. 111 – 114.
- ⁵⁴ E. Florian, *op. cit.*, p. 202; I. P. Filipescu, *op. cit.*, p. 237 – 243; Al. Bacaci, *op. cit.*, p. 88.
- ⁵⁵ D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună pe cote-părți și aplicațiile sale practice*, *cit. supra*, p. 40; M. Eliescu, *Efectele căsătoriei cu privire la raporturile patrimoniale dintre soți*, *cit. supra*, p. 334 – 335; Gh. Fekete, *Unele aspecte ale raporturilor patrimoniale dintre soți în lumina Codului familiei*, în „Legalitatea Populară”, nr. 6/1955, p. 614; Plenul Tribunalului Suprem, decizia de îndrumare nr. 1/1964, în „Culegere de decizii pe anul 1964”, p. 108; în sensul unui regim distinct, al comunității convenționale, mai apropiat de devălmășie, dar distinct și de aceasta și de indiviziune, a se vedea I. Albu, *Regimul juridic al bunurilor comune ale foștilor soți pe timpul dintre data desfacerii căsătoriei și data împărțirii lor (II)*, în „Justiția Nouă”, nr. 8/1965, p. 58.
- ⁵⁶ „Valoarea de circulație actualizată” – D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună a soților*, *cit. supra*, p. 196. În același sens: C.S.J., secția civilă, dec. nr. 1288/1992, în „Dreptul” nr. 7/1993, p. 94; *idem*, dec. nr. 1285/1993, în „Dreptul” nr. 9/1994, p. 81.
- ⁵⁷ Tribunalul Suprem, secția civilă, dec. nr. 329/1981, în „Culegere de decizii pe anul 1981”, p. 35; Tribunalul Suprem, secția civilă, dec. nr. 1376/1984, în „Culegere de decizii pe anul 1984”, p. 34.
- ⁵⁸ C. Barberot, *Consistance de la masse indivise partageable*, (*note sous Cass. Civ. 1re, dec. din 28 ianuarie 2003*), în „Recueil Dalloz”, 2003, *Jurisprudence*, p. 644.
- ⁵⁹ Audiencia Provincial Asturias (sección 6^a), sentința din 31 martie 2003, în „Actualidad Civil”, nr. 42/2003.
- ⁶⁰ A. Cristian, F. Baias, *Considerații referitoare la prețurile actuale ale locuințelor*, în „Dreptul” nr. 1/1993, p. 47-53; C.S.J., secția civilă, dec. nr. 2456/1992, în „Dreptul” nr. 10-11/1993, p. 120; *idem*, dec. nr. 1715/1922, în „Dreptul” nr. 10-11/1993, p. 121; *idem*, dec. nr. 1285/1993, în „Dreptul” nr. 9/1994, p. 81. Valoarea de circulație se va include în masa comună partajabilă proporțional cu partea din preț plătită până la efectuarea partajului, deoarece numai plățile efectiv achitate reprezintă o valoare reală, câștigată – S. Deleanu, *Despre modul de partajare la divorț a unei locuințe construite sau cumpărate cu sprijinul statului*, în „Dreptul” nr. 10-11/1991, p. 58; D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună a soților*, *cit. supra*, p. 195 - 196.
- ⁶¹ E. Florian, *op. cit.*, p. 203; D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună a soților*, *cit. supra*, p. 202; C.S.J., secția civilă, dec. nr. 1288/1992, *cit. supra*, p. 94; *idem*, dec. nr. 600/1992, în „Dreptul” nr. 10/1992, p. 90 - 91; *idem*, dec. nr. 498/1992, în „Dreptul” nr. 2/1993, p. 75. Dacă uzura sau sporul de valoare sunt rezultatul activității unuia din soții copartajanți, diminuarea valorică a bunului sau sporul de valoare influențează numai drepturile acestuia - Tribunalul Suprem, secția civilă, dec. nr. 719/1987, în „Revista Română de Drept”, nr. 1/1988, p. 70.
- ⁶² A. Sitaru, *În legătură cu obligația aducerii fructelor la masa bunurilor partajabile*, în „Revista Română de Drept”, nr. 10/1977, p. 32: sunt datorate în toate cazurile fructele civile, iar cele industriale numai dacă nu au fost cultivate în exclusivitate de respectivul soț.
- ⁶³ D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună a soților*, *cit. supra*, p. 197.

- ⁶⁴ G. - L. Pierre – François, *op. cit.*, § 148, p. 127. Art. 192 din Codul civil italian prevede doar că restituirile între soți se efectuează la momentul dizolvării comunității, dată la care este datorată valoarea bunurilor.
- ⁶⁵ M. C. Fayard, *Les impenses*, Librairie Générale de Droit et Jurisprudence, Paris, 1969, p. 212.
- ⁶⁶ Pe larg, a se vedea G. - L. Pierre – François, *op. cit.*, § 148, p. 128. În legătură cu domeniul de aplicare a teoriei recompenselor, a se vedea R. Savatier, *Note sous Cass. Civ. 1re, 15 februarie 1973 (Communauté entre époux. Indivision post-communautaire)*, în „Recueil Dalloz”, 1975. II. 809.
- ⁶⁷ R. Savatier, *Le vocabulaire du nouvel article 1469 C. C. français «dépense faite - profit subsistant - valeur empruntée» dans le régime de communauté conjugale de la loi du 13 juillet 1965 în Problèmes de droit contemporain. Mélanges Louis Baudouin sous la direction de Adrian Popovici*, Presses Universitaires de Montréal, 1974, p. 204.
- ⁶⁸ În doctrina franceză a existat o controversă legată de momentul la care trebuia apreciată existența bunului: la desfacerea căsătoriei sau la lichidarea comunității. Legea din 1985 a tranșat diferendul în sensul aprecierii la momentul lichidării comunității.
- ⁶⁹ Potrivit textului original al art. 1469 C. civil francez: „(1) La récompense est, en général, égale à la plus faible des deux sommes que représentent la dépense faite et le profit subsistant.
(2) Elle ne peut, toutefois, être moindre que la dépense faite quand celle-ci était nécessaire.
(3) Elle ne peut être moindre que le profit subsistant, quand la valeur empruntée a servi à acquérir, à conserver ou à améliorer un bien qui se retrouve, au jour de la liquidation de la communauté, dans le patrimoine emprunteur. Si le bien acquis, conservé ou amélioré a été aliéné avant la liquidation, le profit est évalué au jour de l'aliénation; si un nouveau bien a été subrogé au bien aliéné, le profit est évalué sur ce nouveau bien”.
- ⁷⁰ În legătură cu natura actului dintre soții care au optat pentru regimul separației de bunuri, a se vedea D. de la Marniere, *Du paiement par un époux séparé de biens du prix de l'acquisition faite par son conjoint*, în „Gazette du Palais”, 1979, *Doctrine*, p. 57.
- ⁷¹ E. Florian, *op. cit.*, p. 102; D. Lupulescu, *Dreptul de proprietate comună a soților*, *cit. supra*, p. 201; Tribunalul Suprem, secția civilă, dec. nr. 890/1960, *cit. supra*, p. 251.
- ⁷² Aceeași lege a abrogat prevederea care interzicea vânzările între soți; astfel, acestea sunt valabile cu condiția ca plata prețului să fie efectivă.
- ⁷³ Respectiv a creanțelor care au servit la dobândirea, ameliorarea sau conservarea unui bun (art. 1479 alin. 2 Cod civil francez).
- ⁷⁴ Spre deosebire de redactarea anterioară, în reglementarea actuală a art. 1469 alin. 3 Cod civil francez (ca urmare a modificării prin Legea n° 85-1372 din 23.12.1985) este prevăzută expres ca dată a aprecierii profitului subzistent cea a lichidării comunității (a se vedea, pe larg, C. Philippe, *La récompense retrouve son sens originare de juste indemnisation*, în „Revue Lamy droit civil”, 2008, p. 45).
- ⁷⁵ V. Barabé – Bouchard, *Le changement de signification du principe d'immutabilité des régimes matrimoniaux*, în „La Semaine Juridique. Édition Notariale” (JCP. N.), 1994, *Doctrine*, § 47, p. 124; J. Flour, G. Champenois, *Les régimes matrimoniaux*, § 680, p. 629: creanțele *dintre soți* care nu servesc unei investiții (pentru dobândirea, ameliorarea sau conservarea unui bun) sunt supuse principiului nominalismului monetar.
- ⁷⁶ R. Savatier, *Le vocabulaire du nouvel article 1469 C. C. français*, § 3, p. 205; R. Cabrillac, *op cit.*, p. 234; H. et L. Mazeaud, *Leçons de droit civil*, tome IV, vol. 1, *Régimes matrimoniaux*, Montchrestien, Paris, 1969 § 411; *contra*, M. Planiol, G. Ripert, *Traité pratique de droit civil*. Tome VIII. *Les régimes matrimoniaux* par M. Nast et J. Boulanger, Librairie Générale de Droit et Jurisprudence, Paris, 1957, § 890; G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, *cit. supra.*, § 340, p. 276 (teoria recompenselor se întemeiază pe echitate și este un succedaneu al subrogației reale); A. Colomer, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, § 932, p. 430 (tehnica recompenselor reprezintă o tehnică autonomă, de sorginte legală și de aplicabilitate generală în materia menținerii echilibrului patrimonial în timpul căsătoriei; ea reprezintă „cariatida regimului comunității de bunuri”).

⁷⁷ În cazul îmbogățirii fără justă cauză, reclamantul poate pretinde însărăcirea, fără ca aceasta să poată depăși cuantumul îmbogățirii subzistente în patrimoniul beneficiar (cel al îmbogățitului). La rândul ei, ca regulă generală, recompensa datorată este egală cu cea mai mică dintre cele două sume reprezentate de cheltuiala făcută și profitul subzistent.

⁷⁸ R. Savatier, *Le vocabulaire du nouvel article 1469 C. C. français*, § 4, p. 205.

⁷⁹ Astfel, înainte de 1965, cheltuiala efectuată era reprezentată de: plata făcută pentru dobândirea unui bun propriu al cărui preț era plătit, în tot sau în parte, de comunitatea matrimonială; cuantumul datoriei, dacă o datorie proprie era plătită cu veniturile comune sau invers; prețul plătit în cazul în care un bun propriu era înstrăinat comunității matrimoniale.

⁸⁰ Pentru modul de stabilire al recompenselor înainte de intervenția legislativă, dar și pentru controversele în ceea ce privește modul concret de calcul al recompenselor după anul 1965, a se vedea: G. Cornu, *La réforme des régimes matrimoniaux*, în „La Semaine Juridique. Édition générale (JCP G.)”, 1971, II, 2128, § 201 și urm.; R. Savatier, *Le vocabulaire du nouvel article 1469 C. C. français*, § 5, p. 206; G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, § 342 și urm., p. 277 și urm.; A. Colomer, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, § 961, p. 440 – 442.

⁸¹ R. Savatier, *Le vocabulaire du nouvel article 1469 C. C. français*, § 8, p. 208. În sensul că în cazul unor lucrări de renovare a unui imobil recompensa trebuie calculată doar la data restituirii, în funcție de diferența dintre valoarea de circulație a imobilului și valoarea pe care ar fi avut-o dacă lucrările nu ar fi fost efectuate, a se vedea G. Moirin, *Communauté. Récompense. I. Evaluation. II. Intérêts*, (note sous C. Appel Paris, decizia din 17 mai 1977 și C. Appel Paris, decizia din 16 martie 1978), în „Répertoire du notariat Defrénois 1979”, art. 32141, p. 1519.

⁸² A. Colomer, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, § 966, p. 443 și § 980, p. 447; G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, cit. supra., § 347, p. 283. În prezent, ca urmare a modificării legislative a art. 1469 alin. 3 C. civil francez, acest moment este cel al lichidării comunității.

⁸³ G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, cit. supra., § 350, p. 285.

⁸⁴ Prin derogare de la situația comună, circumstanțele economice nu profită debitorului ci creditorului, *contra*, a se vedea J. Flour, G. Champenois, *op. cit.*, § 681, p. 631.

⁸⁵ R. Savatier, *Le vocabulaire du nouvel article 1469 C. C. français*, § 8, p. 209. Cheltuiala necesară nu se limitează la cea care evită pieirea bunului, ci se raportează la nivelul de viață al familiei. Astfel, este considerată o cheltuială necesară cea privind instalarea unui sistem de încălzire (G. Moirin, *Communauté. Récompense. I. Evaluation. II. Intérêts*, cit. supra., p. 1528) sau chiar cumpărarea unei locuințe în care să locuiască familia (R. Cabrillac, *op. cit.*, p. 235).

⁸⁶ G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, § 346, p. 282 și § 354, p. 287; G. - L. Pierre – François, *op. cit.*, § 149, p. 129. Dacă venituri făcând parte din categoria bunurilor proprii au fost încasate în cont comun și soțul face dovada profitului pe care comunitatea l-a obținut prin folosirea lor, el are dreptul la restituire potrivit teoriei recompenselor: B. Vareille, *Régimes de communauté: preuve de la récompense en cas d'encaissement de deniers propres par la communauté, revirement de jurisprudence*, în „Revue trimestrielle de droit civil”, 2005. 445; B. Beignier, *Preuve de la récompense due par la communauté: retour au droit et à l'équité* (note sous Cass. Civ. 1re, decizia din 14 ianuarie 2003), în „Recueil Dalloz”, 2003, *Jurisprudence*, p. 575 – 576.

⁸⁷ Această „valoare” ar putea consta nu doar într-o sumă de bani, ci și într-un bun în natură sau orice altă valoare utilizată de cel împrumutat pentru „dobândirea, conservarea sau ameliorarea unui bun” – așadar pentru finanțarea unei investiții în natură.

- ⁸⁸ R. Savatier, *Le vocabulaire du nouvel article 1469 C. C. français*, § 6, p. 206 – 207; M. Mathieu, J. – F. Pillebout, *Cadre de partage de communauté et clauses particulières relatives aux récompenses*, în „La Semaine Juridique, Édition notariale” (JCP N.) 1994, *Doctrine*, p. 185 – 190; R. Le Guidec, *Communautés. Récompenses. Évaluation*, în „La Semaine Juridique, Édition notariale” (JCP N.) 1994, *Pratique*, p. 653.
- ⁸⁹ G. Cornu, *La réforme des régimes matrimoniaux*, în „La Semaine Juridique. Édition générale (JCP G.)”, 1971, II, 2128, § 212 bis. Conservarea se referă doar la cheltuielile necesare pentru evitarea distrugerii sau degradării unui bun, nu și la cele care urmăresc evitarea pierderii dreptului de proprietate –H. Thuillier, *Communauté conjugale (notă sub C. Appel Paris, decizia din 2 decembrie 1977)*, în „La Semaine Juridique, Édition notariale” (JCP N.) 1979, II, 117, în special § I, p. 118; *contra*, J. Patarin, *Impenses nécessaires et plus-value procurée aux biens indivis aux frais d'un indivisaire*, în „Revue trimestrielle de droit civil”, 1987. 385. Pentru aplicarea datoriilor de valoare în situația soților dintr-un regim separatist, a se vedea S. Becqué-Ickowitz, *La construction sur le terrain d'un époux séparé de biens financée par des sommes indivises. Réflexions sur la dette de valeur*, în „Revue trimestrielle de droit civil”, 2008, 589.
- ⁹⁰ G. - L. Pierre – François, *op. cit.*, § 149, p. 129. Potrivit unei părți a doctrinei, acest mod de calcul al recompenselor ar avea semnificația introducerii unei clauze de indexare legală în convențiile matrimoniale (R. Savatier, *Le vocabulaire du nouvel article 1469 C. C. français*, § 12, p. 210; R. Savatier, *Peut-on remédier dans le contrat de mariage à l'insécurité causée dans les rapports entre époux par l'instabilité de la monnaie?*, *cit. supra*, p. 170). În ceea ce ne privește, apreciem că este vorba despre o datorie de valoare, deoarece potrivit legii și în temeiul subrogației reale, modul de calcul funcționează în ipoteza înstrăinării succesive a bunurilor în care s-a încorporat valoarea, prin raportare la ultimul bun dobândit, existent în patrimoniul beneficiar. În schimb, în ceea ce privesc clauzele de indexare, pe lângă regimul lor restrictiv din dreptul francez, schimbarea automată a indicelui nu este în principiu admisă.
- ⁹¹ G. - L. Pierre – François, *op. cit.*, § 150, p. 130; G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, *cit. supra.*, § 353, p. 280; V. Barabé – Bouchard, *Le changement de signification du principe d'immutabilité des régimes matrimoniaux*, *cit. supra*, § 42, p. 122. Potrivit autoarei, acest calcul are la bază fungibilitatea monedei.
- ⁹² J. Patarin, G. Morin, *La réforme des régimes matrimoniaux*, Tome I, *Statut fondamental et régime légal*, Defrénois, Paris, 1971, § 296, p. 243; R. Cabrillac, *op. cit.*, p. 237 - 238.
- ⁹³ Potrivit art. 1408 C. civil francez partea de bun dobândită cu ajutorul sumelor aparținând comunității sau al celui alt soț nu devine bun comun.
- ⁹⁴ Pentru o încercare de a explica dreptul soțului la valoarea bunului comun dobândit în parte cu veniturile proprii pe temeiul contractului de vânzare-cumpărare între soți, a se vedea D. C. Tudurache, *Despre un caz în care este admisibilă vânzarea-cumpărarea între soți*, în *Conferința internațională bienală Timișoara, 23-25 octombrie 2008*, Editura Wolters Kluwer, București, 2008, p. 135 și urm., în special p. 139 – 142.
- ⁹⁵ G. L. Pierre – François, *op. cit.*, § 152, p. 131.
- ⁹⁶ A. Precigout, *La réforme des régimes matrimoniaux. Application de la Loi n. 65-570 du 13 juillet 1965*, în „La Semaine Juridique, Édition notariale” (JCP. N.) 1966, I, 1978, § 200. Pentru analiza jurisprudenței care consacră acest mecanism de calcul, a se vedea Fr. Terré, Ph. Simler, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, Dalloz, Paris, 2008, § 677, p. 530, în special nota 3.
- ⁹⁷ J. Patarin, G. Moirin, *op. cit.*, § 296, p. 244.
- ⁹⁸ G. L. Pierre – François, *op. cit.*, § 153, p. 132.
- ⁹⁹ A. Precigout, *op. cit.*, § 201.
- ¹⁰⁰ Această interpretare decurge din înseși prevederile textului legal „valoarea a servit la dobândirea” („la valeur a servi à acquérir”).

- ¹⁰¹ B. Vareille, *Régimes de communauté: montant de la récompense due à raison des frais de licitation et de partage liés à l'acquisition d'un bien propre*, în „Revue trimestrielle de droit civil”, 2005. 446.
- ¹⁰² G. L. Pierre – François, *op. cit.*, § 154, p. 132 – 133.
- ¹⁰³ G. - L. Pierre – François, *op. cit.*, § 155 - 157, p. 133 – 136.
- ¹⁰⁴ A. Precigout, *op. cit.*, § 301; Fr. Terré, Ph. Simler, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, § 677, p. 530. *Contra*, J. Patarin, G. Moirin, *op. cit.*, § 297, p. 244 – 245, criticând soluția deoarece ea sacrifică interesele soțului, reținând o contribuție de doar 80/150 din valoarea imobilului, în condițiile în care în realitate ea a fost de 100/170, sporind corelativ cota de contribuție a comunității la 70/150, deși în realitate ea a fost de 70/170.
- ¹⁰⁵ G. - L. Pierre – François, *op. cit.*, § 156, p. 134.
- ¹⁰⁶ J. Patarin, G. Moirin, *op. cit.*, § 297, p. 244.
- ¹⁰⁷ V. Barabé – Bouchard, *Le changement de signification du principe d'immutabilité des régimes matrimoniaux*, *cit. supra*, § 40, p. 122; R. Savatier, *Le vocabulaire du nouvel article 1469 C. C. français*, § 8, p. 210 - 212.
- ¹⁰⁸ G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, *cit. supra.*, § 350, p. 285.
- ¹⁰⁹ F. Chapuisat, *Vers une utilisation extensive de la subrogation réelle. A propos des lois du 13 juillet 1965 et 9 juillet 1971*, în „Revue trimestrielle de droit civil”, 1973. 643.
- ¹¹⁰ Tribunalul Suprem, secția civilă, dec. nr. 890/1960, în „Culegere de decizii pe anul 1960”, p. 251; E. Florian, *op. cit.*, p. 102.
- ¹¹¹ A se vedea, pe larg, M. Dagot, *Réflexions sur l'article 1099-1 du Code civil (l'acquisition d'un bien par un époux au moyen des deniers donnés par l'autre à cette fin)*, în „La Semaine Juridique. Édition générale (JCP G.)”, 2971. I. 2397.
- ¹¹² Această prevedere a fost adăugată prin Legea din 28 decembrie 1967.
- ¹¹³ G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, *cit. supra.*, § 347, p. 283; A. Colomer, *Droit civil. Les régimes matrimoniaux*, § 966, p. 443; în acest sens este și prevederea actuală a art. 1469 alin. 3, C. civ. fr.
- ¹¹⁴ E. Florian, *op. cit.*, p. 203.
- ¹¹⁵ *Idem, loc. cit.* Pentru aceeași soluție în dreptul francez, a se vedea V. Barabé – Bouchard, *op. cit.*, § 40, p. 122.
- ¹¹⁶ Potrivit art. 1153 alin. 1 și 2: „În vederea efectuării raportului prin echivalent, se ia în considerare valoarea bunului donat la momentul judecării, ținându-se însă cont de starea lui în momentul donației, din care se scade valoarea, la momentul judecării, a sarcinilor asumate prin contractul de donație. Dacă bunul a fost înstrăinat de donatar anterior cererii de raport, se ține seama de valoarea lui la data înstrăinării. Dacă bunul donat a fost înlocuit cu altul, se ține cont de valoarea, la data raportului, a bunului intrat în patrimoniu și de starea lui la momentul dobândirii. Totuși, dacă devalorizarea bunului intrat în patrimoniu era inevitabilă la data dobândirii, în virtutea naturii sale, înlocuirea bunului nu este luată în considerare”.